

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Jakub Kmošena

**Politický systém Slovenské republiky (1939-1945) – typologie
nedemokratického režimu v komparativní analýze**

**Political System of Slovak Republic (1939-1945) – Typology of
Undemocratic Regime in Comparative Analysis**

Praha 2009

vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Prehlásenie

Prehlasujem, že túto bakalársku prácu som vypracoval samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov, literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe dňa 22. mája 2009

Jakub Kmošena

.....

Anotácia

Bakalárska práca sa zaoberá problematikou politického systému Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945. Na úvod je popísané základné historické pozadie a hlavné historické udalosti smerujúce k vytvoreniu nezávislého štátu. Postavenie Slovenska v prvej Československej republike ale najmä tzv. druhej republike s dôrazom na vznik a fungovanie autonómnej Slovenskej krajiny ako predpokladu pre vytvorenie nezávislej Slovenskej republiky. Jadro práce spočíva na analýze presne, časovo a vecne, vymedzeného politického systému. V jednotlivých kapitolách sa venujeme slovenskej ústave a del'be štátnej moci s podrobným popisom legislatívy, exekutívy a jurisdikcie. V samostatných kapitolách je popísaná štruktúra Štátnej rady, verejnej správy a Ústredne štátnej bezpečnosti. Zvláštnu pozornosť prikladáme štiepeniam vo vnútri režimu a niektorým nátlakovým skupinám, ktoré v ňom pôsobili. Nasleduje detailný popis stranického systému krajiny a organizácie hlavnej politickej strany – Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Na záver práca predkladá pokus o klasifikáciu režimu vzhľadom na súčasné teórie fašizmu a jeho konceptualizáciu založenú na prístupe Aristotla A. Kallisa s využitím pojmu „fašizácia“.

Kľúčové slová

Slovenská republika 1939-1945, politický systém, politický režim, ústava, del'ba moci, Hlinkova slovenská ľudová strana, Hlinkova garda, vnútro-režimové štiepenie, nátlakové skupiny, fašizmus, generický fašizmus, fašizácia.

Annotation

This bachelor thesis deals with the issue of political system of Slovak republic in 1939-1945. Main historical background and events leading to creation of independent state are described at first place. The position of Slovakia in the first Czechoslovak republic but especially in the so-called second republic with special attention for formation of autonomous Slovak land as a precondition for independent Slovak republic is mentioned. The core of this work is based on detailed analyses of specified political system. In several chapters we deal with Slovak constitution, state power sharing and description of legislature, executive and jurisdiction. In other chapters we analyze public administration and political police (Ústredňa štátnej bezpečnosti). Special attention is also dedicated to inner-regime cleavages and few of pressure groups, which appeared inside. Detailed description of party system and main political party – Hlinka’s Slovak People Party is following. At the end, classification of regime according to modern theories of fascism and conceptualization based on term “fascization” of Aristotle A. Kallis is offered.

Key words

Slovak Republic, Political System, Political Regime, Constitution, State Power sharing, Hlinka’s Slovak Peoples Party, Hlinka’s Guard, Inner-regime Cleavages, Pressure Groups, Fascism, Fascistization, Generic Fascism.

Obsah

Úvod.....	8
1 Na ceste k nezávislosti.....	10
1.1 Československá republika a Slovensko.....	10
1.2 Česko - Slovenská republika a Slovenská krajina.....	11
1.2.1 Voľby do Snemu Slovenskej krajiny.....	13
1.3 Zavŕšenie politického vývoja v Česko – Slovenskej republike a vznik samostatnej Slovenskej republiky.....	15
2 Slovenská republika a jej politický systém.....	17
2.1 Časové a vecné vymedzenie režimu.....	17
2.2 Periodizácia.....	18
2.3 Ústavný poriadok a realita.....	19
2.4 Štátna „ideológia“.....	21
2.5 Deľba štátnej moci.....	22
2.5.1 Výkonná moc.....	22
2.5.2 Zákonodarná moc.....	25
2.5.3 Súdna moc.....	27
2.5.4 Štátna rada.....	28
2.6 Verejná správa.....	29
2.7 Ústredňa štátnej bezpečnosti.....	31
3 Vnútro režimové štiepenie.....	34
3.1 Armáda.....	35
3.2 Katolícka cirkev.....	36
3.3 Hlinkova garda.....	37
3.4 Nemecký prvok.....	39
4 Stranícky systém.....	40
4.1 HSĽS pred rokom 1938.....	41
4.2 HSĽS v období 1938-1945.....	43
4.2.1 Organizačná štruktúra.....	43
4.2.2 „Štátostrana“.....	45
4.2.3 Stranícky frakcionalizmus a vnútorné spory.....	47
4.2.4 Zhodnotenie.....	48

5 Komparatívna analýza fašizmu na príklade Slovenskej republiky.....	50
5.1 Fašizmus a jeho interpretácie.....	50
5.1.1 Ideálny typ fašizmu.....	51
5.2 Medzi fašizmom a autoritárstvom.....	53
5.3 Povaha režimu na Slovensku z hľadiska miery fašizácie.....	58
5.3.1 Elity.....	58
5.3.2 Preberanie fašistických prvkov.....	60
5.4 Zahraničná literatúra o „slovenskom fašizme“.....	62
Záver.....	64
Zoznam použitej literatúry.....	66

Zoznam skratiek

ČSR – Československá republika

HG – Hlinkova garda

HM – Hlinkova mládež

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

KSČ – Komunistická strana Československa

SLS – Slovenská ľudová strana

SNP – Slovenské národné povstanie

ÚŠB – Ústredňa štátnej bezpečnosti

Úvod

Obdobie rokov 1938 až 1945, patrí v slovenskej spoločnosti do rady traumatizujúcich epizód, s ktorou sa laická, politická ale ani odborná verejnosť dodnes nedokázala uspokojivo vyrovnáť. Príčinu tohto stavu možno určiť vo viacerých okolnostiach. Väčšina populácie bola existenciou „prvej“* Slovenskej republiky, priamo, či nepriamo poznačená. Pozitívne ale aj negatívne spomienky tak výrazne komplikujú objektívny a nezaujatý výklad udalostí. Súkromné, ale dokonca aj odborné diskusie na túto tému sa žiaľ, zväčša nesú vo veľmi emotívnom duchu, čo je dokladom pretrvávajúceho nevyrovnania sa Slovákov s týmto dôležitým obdobím. Kontroverznosť témy a emócie, ktoré sa s ňou spájajú navyše nevytvárajú priestor pre slobodný či inovatívny prístup k štúdiu a interpretácii. Každému novému či menej konformnému adeptovi na štúdium tohto obdobia tak hrozí tzv. psia hlava, ktorú mu môže nasadiť spoločnosť uvažujúca v stereotypných koľajach názorov o „slovenskom vojnovom štáte“. Aj napriek týmto hrozbám sme sa v predkladanej bakalárskej práci pokúsili zamerať na problematiku politického systému republiky a jeho klasifikáciu z hľadiska vzťahu k fašizmu.

K spomínanému nevyrovnaniu sa s vlastnou minulosťou značnou mierou prispela aj slovenská akademická obec. Zodpovednosť nesie najmä historiografia, ktorá až do tohto roku nedokázala ponúknuť dostatok najmä kvalitnej a všeobecne akceptovanej popularizačnej literatúry. Existuje množstvo odborných vedeckých statí, no len jedna či dve kvalitné súhrnné práce v slovenskom jazyku sú určené širokej verejnosti. Napriek tomu však, najmä za posledné dva roky, môžeme sledovať enormný nárast vedeckej aktivity smerujúcej k objasneniu viacerých bielych miest na historickej mape tohto obdobia. Pozitívnu úlohu v tom zohrala nová generácia slovenských historikov ale tiež Ústav pamäti národa založený v roku 2007, podieľajúci sa na zverejňovaní archívnych materiálov z rokov 1939-1945, organizujúci konferencie a debaty či publikačná činnosť jeho historikov.

Odborná literatúra venujúca sa obdobiu rokov 1939-1945 na Slovensku je pomerne bohatá. Problém však nastáva, v prípade, že sa zameriame na konkrétnu otázku politického systému republiky. Pre samotnú politologickú analýzu režimu tak fakticky neexistuje uspokojivá literatúra. Z tých, ktoré sa venujú práve analýze politického systému môžeme spomenúť napríklad stať Ivana Kamenca, *Politický systém a režim slovenského štátu v rokoch 1939 až 1945*, či jednu kapitolu o politickom systéme v knihe Martina Lacka,

---

* Prívlastok „prvá“ Slovenská republika nie je na mieste vzhľadom na to, že k existencii tohto štátneho útvaru sa de facto ani de iure nehlásil a nehlási žiaden štát.

Slovenská republika 1939-1945. Inak sa musí autor pri vypracovávaní akejkoľvek práce na túto tému spoliehať len na niekoľko dôležitejších monografií, článkov a statí slovenských historikov, venujúcim sa partikulárnym problémom režimu (zďaleka nie uspokojivo a všetkým). Zásadná je hlavne séria zborníkov *Slovenská republika očami mladých historikov*. Kritický stav tiež z časti zachraňujú aj práce zahraničných vedcov (historikov aj politológov), ktorých počet žiaľ tiež nie je značný. Ako najdôležitejší príklad treba uviesť *The Parish Republic* od Yeshayahu Jelineka.

Pri vypracovaní bakalárskej práce, sme sa pokúsili zamerať na to čo môže do štúdia problematiky Slovenskej republiky priniest politická veda a čo prirodzene absentuje historiografickej analýze. Kladieme si tak za cieľ vytvoriť komplexnejší celok mapujúci politický systém Slovenskej republiky a jeho povahy z hľadiska miery fašizácie režimu. Pre charakter témy a samotný typ práce tak bolo nevyhnutné začať s krátkym historickým exkurzom, opisujúcim politický vývoj smerujúci k vyhláseniu republiky. Nasleduje vymedzenie režimu z časového a vecného hľadiska doplnený o historickú periodizáciu obdobia a analýzy ústavného rozmeru režimu. Po označení predmetu nášho záujmu a vymedzení základných predpokladov pre ďalšiu analýzu, sme sa mohli venovať opisu jeho hlavných zložiek moci a zvyšných prvkov politického systému krajiny ako je stranícky systém, verejná správa, mocenské centrá, nátlakové skupiny, etc. Prácu ukončuje kapitola zaoberajúca sa zhodnotením povahy štátneho režimu z hľadiska miery jeho fašizácie. Pri štúdiu tohto problému sme sa pokúsili novými metódami reagovať na starú polemiku. Napriek tomu, že šlo v prvom rade o pokus teoretického zachytenia problému, nepriamo sme tiež ponúkli odpoveď na otázku, či je možné označiť politický režim Slovenskej republiky za fašistický. Práve táto kapitola tak čiastočne nabúrava dogmu staršej generácie slovenských historikov a z pozícií komparatívneho prístupu k analýze fašizmu predkladá nový funkčný nástroj pre ďalšiu analýzu spornej otázky a udržateľnú reformuláciu definície režimu.

Veríme, že naša práca tak aspoň čiastočne prispeje k dokonalejšiemu pohľadu na Slovenskú republiku z rokov 1939 - 1945, jej politický systém a vyznenie v širšom kontexte doby fašistickej hegemonie v Európe.

1 Na ceste k nezávislosti

1.1 Československá republika a Slovensko

Slovenská republika* bola vyhlásená dňa 14. marca 1939, ako následok politickej dynamiky v strednej Európe, spojenej s mocenskou expanziou nacistického Nemecka a pôsobenia nacionálne a autonomisticky orientovaných politických strán fungujúcich v prvej a druhej Československej republike (ČSR).¹ Hlbšie príčiny jej vzniku však treba hľadať oveľa skôr.

Vyhlásením prvej ČSR, 28. októbra 1918, bolo naplnené seba určovacie právo Slovákov a Čechov na vlastný štátny útvar v rámci možností danej geopolitickej situácie v strednej Európe. Už krátko po jej vzniku, sa však začali vynárať prvé nedorozumenia a problémy dvoch štátotvorných národov prameniacych z odlišností predchádzajúcej historickej skúsenosti, kultúry či zloženia spoločnosti. Tieto problémy sa tak okamžite stali „politickým kapitálom“ niekoľkých strán, v ktorých čele stála Slovenská ľudová strana (SLS). SLS tak až na jednu výnimku**, po celú dobu existencie ČSR pôsobila ako opozičná strana s nepriateľským postojom voči centralistickému systému riadenia štátu. Základným cieľom strany bolo zrovnoprávnenie postavenia Slovákov v spoločnom štáte, s konečným cieľom získania autonómie. Jednalo sa tak o stabilné požiadavky, z ktorých strana nepoľavovala ani nikdy ich nestupňovala, ako sa dialo napr. v prípade nemeckej menšiny.² Aj napriek častým obvineniam z antisystémovosti sa však strana ako celok v tomto období nikdy nestavala proti existencii samotnej ČSR, jej parlamentného zriadenia, ústavy, etc.³

Volebné zisky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS) na Slovensku pred rokom 1938 dosahovali stabilných čísiel, okolo 30%***, čo postupne viedlo mnohých predstaviteľov

---

* Oficiálny názov štátu, od prijatia ústavy 21. júla 1939, bol *Slovenská republika*. Názov *Slovenský štát*, platný len od marca do júla 1939, bol však zaužívanější, ako vo verejnosti, tak medzi štátnymi predstaviteľmi. V našej práci sa budeme držať názvu oficiálneho. Pozri: LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 35

¹ KAMENEC, Ivan. 1. vyd. *Slovenský štát (1939-1945)*. Praha: Anomal, 1992. p. 6

² LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 11

** Účasť vo vláde od roku 1927 do 1929. Jozef Tiso, minister zdravotníctva a telovýchovy, Marek Gažík, neskôr Labaj ako minister unifikácií.

BARTLOVÁ, Alena. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 114, 116

*** Spomedzi občanov slovenskej národnosti sa jednalo takmer o 50 %. Pozri: LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 11

strany k presvedčeniu, že len HSĽS, ako jediný legitímny zástupca slovenského národa môže vyriešiť jeho problémy.⁴

1.2 Česko - slovenská republika a Slovenská krajina

Vývoj medzinárodnopolitickej situácie v strednej Európe v druhej polovici tridsiatych rokov nutne smeroval k zásadnému zlomu. Tým sa stalo podpísanie Mníchovskej dohody 30. septembra 1938. Jej dopady na vnútornú politiku ČSR boli deštruktívne. Nejednalo sa však len o konkrétne politické následky akými boli napr. rezignácia vlády či odchod prezidenta. Slovom historika Martina Lacka, „kríza idey demokracie, pocit ohrozenia národnej existencie sotva pripúšťali zachovanie dovtedajšieho politického systému.“⁵ Väčšina politického spektra sa zhodla na budovaní systému tzv. autoritatívnej demokracie v ČSR. Ten sa prejavil vo výraznom príklone doprava, obmedzení viacerých občianskych práv, redukcii stranického spektra, obmedzení postavenia parlamentu, kritike menšín a pod.⁶

Jedným z následkov oslabenia autority centrálnej vlády, bolo aj vytvorenie predpokladu pre riešenie „slovenskej otázky“ u predstaviteľov HSĽS. Tá, už 5. a 6. októbra 1938 pozvala zástupcov ostatných slovenských strán* na jednanie do Žiliny, ktorého výsledkom bol podpis tzv. Žilinskej dohody, podpísanej zástupcami HSĽS, agrárnej, živnostenskej, fašistickej strany a dodatočne, 7. októbra, akceptovanej aj sociálnou demokraciou.⁷ Jej súčasťou bol návrh zákona o Decentralizácii vládnej moci, totožný z návrhom HSĽS z júna 1938 a Manifest slovenského národa, prijatý výkonným výborom HSĽS, definujúci postavenie slovenského národa v novej situácii.⁸ Podpísané strany sa v ňom ďalej zaviazali k podpore vymenovania poslanca Dr. Jozefa Tisu premiérom autonómnej vlády a „aby ako dezignovaný predseda zostavil v dohode s podpísanými politickými stranami prvú slovenskú vládu pozostávajúcu z predsedu a štyroch členov

---

⁴ KAMENEC, Ivan. Štátostrana v totalitnom politickom systéme - jej funkcie a postavenie. (HSĽS v politickom systéme vojnového slovenského štátu). In *Studia historica Nitriensia*, roč. III. Nižňanský Eduard (ed.). Nitra: Vysoká škola pedagogická Nitra. Fakulta humanitných vied. 1995.

⁵ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 13

⁶ BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. p. 83-85

* Odmietali stretnutie s komunistami a sociálnymi demokratmi.

⁷ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 14

⁸ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Mířková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 188

ministrov a navrhol ju na menovanie“.⁹ Provizórna slovenská autonómna vláda, zložená zo zástupcov HSLS a agrárnikov, bola vymenovaná ministerským predsedom Syrovým už 7. októbra 1938.*

Po tomto kroku začala strana s postupným pretváraním politického systému na Slovensku do podoby determinovanej vlastným charakterom, politickými sľubmi a predstavami HSLS, teda silným konzervativizmom, nacionalizmom, presadzovaním vplyvu katolíckej cirkvi, antisemitizmom, antikomunizmom a proti centralistickou rétorikou. Prvým krokom bolo odstránenie starých rivalov a ideových nepriateľov pod zámienkou zjednotenia národných síl. Ako prvé bola pozastavená činnosť a neskôr rozpustené „antisystémové“ strany KSČ a Židovská strana. Zjednocovanie národných síl bolo dovŕšené 8. novembra, založením HSLS – Strany slovenskej národnej jednoty. Politické strany na Slovensku tak mali na výber splynutie s novým celkom alebo svoj zánik.¹¹ Na druhú stranu však treba povedať, že „väčšina funkcionárov ostatných strán sa zlúčeniu ani nebránila“ a napriek teoretickému predpokladu vytvorenia kvázi opozičnej** strany, ako v českom prípade, vedúci predstavitelia ostatných strán presadzovali skôr hladké splnutie.¹²

Ďalším krokom bolo prijatie ústavného zákona č. 299/1938 Sb. zo dňa 22. novembra o autonómii Slovenskej krajiny, ktorým bol definitívne schválený zákonný rámec pre už, de facto, existujúce autonómne Slovensko.¹³ Zákonom daný rozsah autonómnych práv ponúkal

---

⁹ *Manifest slovenského národa, Žilinská dohoda*. Dostupné na:

<http://www.klasici.sk/publikovanie/historicke/zilinska.html> 19.3.2007

* Prvá vláda - október 1938 v pomere 3:2 (HSLS : agrárnici), druhá vláda - december v pomere 3:1:1 (HSLS : agrárnici : SNS) a a tretia – január 1939 v pomere 4:1:1 (HSLS : agrárnici : SNS). Pozri: NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 189; CHREŇO, Jozef. *Malý slovník Slovenského štátu 1938-1945*. 1.vyd. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1965. p. 227

¹¹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p.190

** Skôr formálna opozícia, ktorej existencia bola pravdepodobne časovo limitovaná. Pozri: BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. p. 94

¹² LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.17

¹³ Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny. Dostupné na:

http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0739_00.htm 19.4.2007; MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu (Slovensko-české vztahy 1918-1991) Dokumenty-názory-komentáře*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. p. 18-26;

relatívne veľké množstvo právomocí pre uskutočňovanie vlastnej mocenskej politiky HSĽS*. Nová autonómna vláda však naďalej ostávala viazaná najmä ústavou ČSR.

Rozklad parlamentnej demokracie na území Slovenska však pokračoval naďalej. Zásahy do podoby politického systému a fungovania celej spoločnosti po 6. októbri 1938 boli realizované tlakom na samosprávy (ako napr. rozpúšťanie mnohých obecných, mestských a okresných zastupiteľstiev na popud miestnych výborov HSĽS a Hlinkovej gardy), obmedzovaním plurality názorov a cenzúrou, prevodom majetku výchovných a športových organizácií pod HG, prvými oficiálnymi atakmi proti židovskej a českej minorite, založením úradu propagandy či väzením pre politických delikventov v Ilave.

Pre dokreslenie všeobecnej situácie, treba pripomenúť, že všetky spomínané trendy prebiehali vo viac či menej koncentrovanej forme aj v českej časti republiky. Jednalo sa napr. o zjednodušenie straníckej plurality, zákaz činnosti KSČ, obmedzenie právomocí parlamentu (ma centrálnej úrovni), útoky na národnostné menšiny, etc.¹⁴

1.2.1 Voľby do Snemu Slovenskej krajiny

Voľby do Slovenského snemu, ktoré prebehli 18. decembra 1938 mali zásadný význam pre profilovanie charakteru politického režimu autonómnej Slovenskej krajiny, kde sa už naplno prejavil odklon od tradičných foriem pluralitnej demokracie.

Ako hodnotí Podolec, keďže neexistoval zákon upravujúci spôsob voľby autonómneho snemu, predstavitelia autonómnej vlády sa museli riadiť pôvodným zákonom o voľbách do Poslaneckej snemovne ČSR. V tomto momente bola evidentná snaha autonómnych orgánov držať sa aspoň vo formálnej rovine stále platných zákonov ČSR, no dosiahnuť svoj cieľ „zjednotenia národných síl“ či skôr vlastného uchopenia moci.¹⁵ Možnosť „konkurenčnej“ kandidátnej listiny bola nakoniec vylúčená úradnými obštrukciami,

---

* Vlastná ústava, krajinský prezident, krajinská vláda, Snem Slovenskej krajiny. Snem mal právo na podanie návrhu na odvolanie centrálnej vlády, mohol meniť hranice Krajiny, podieľať na všetkých rozhodnutiach centrálnej vlády týkajúce sa Slovenska a pod. Ďalšou úpravou bolo deklarovanie uprednostnenie slovenských uchádzačov o posty v štátnej správe na Slovensku ako aj pomerné zastúpenie Slovákov v úradoch centrálnej vlády, spoločných podnikov a zastúpení Č-S R v zahraničí. Zavedená bola navyše „krajinská príslušnosť“ ako aj explicitné zavedenie jazyka slovenského ako úradného a vyučovacieho jazyka.

¹⁴ BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. p. 93-94

¹⁵ PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. p. 13-14

ktoré neumožnili jej podanie.¹⁶ V tejto súvislosti pripadala do úvahy len jediná opozičná kandidátka Slovenskej národnej strany, „strany, ktorej voličský potenciál dlhodobo nedosahoval úroveň potrebnú na samostatné prekonanie parlamentného kvóra, totiž cítila šancu kumulovať pod svojou zástavou rôznorodé spektrum antiľudáckeho elektorátu. Svoju legitimitu na ďalšie samostatné pôsobenie v rámci nového režimu videli jej predstavitelia v predošlej proautonomistickej politike strany“.¹⁷

Do volieb bola nakoniec predložená len jediná, 100 členná, kandidátka HSLŠ - Strany Slovenskej národnej jednoty (zložená aj zo zástupcov zlúčených strán) a predstavitel'ov maďarskej, nemeckej a rusínskej menšiny na Slovensku a jedným členom SNS. Na kandidátke nebol napr. ani jeden kandidát židovského pôvodu.

Volebný systém vyžadoval na jeden poslanecký mandát minimálne 20 000 odovzdaných hlasov. Celkový počet odovzdaných hlasov činil 1 263 687 a do snemu tak bolo zvolených 63 zástupcov. Jednotná kandidátka získala 97,5% z celkového počtu odovzdaných hlasov, pri volebnej účasti 91%. 43 zvolených poslancov bolo členmi HSLŠ, 12 pochádzali z ostatných strán a 3 boli za národnostné menšiny.¹⁸

Hlavným znakom prvých slovenských volieb ale ostáva fakt, že voliči vyberali len odpoveď áno/nie. To znamená, že sa nejednalo o voľby v priamom slova zmysle ale skôr o akýsi plebiscit o súčasnom smerovaní politického vývoja. Spoločne s povahou predvolebnej propagandy a faktickým priebehom volieb, tak môžeme tvrdiť, že šlo o jasné odpútanie sa od modelu prvej republiky a zavedenie nových politických foriem, odporujúcich zmyslu demokracie.

---

¹⁶ PODOLEC, Ondrej. Postavenie a činnosť Snemu Slovenskej republiky v prvej etape štátnej samostatnosti. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II*. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003. p. 39

¹⁷ PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov*. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. p. 14

HOENSCH, Jörg, K. Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiu a separatizmom 1938-1939. 1 vyd. Bratislava: VEDA. 2001. p. 102; Nižňanský Eduard: Voľby do snemu Slovenskej krajiny. <http://www.dejiny.sk/Whois/Nizn/Articles%2017.htm> 19.4.2007; LIPTÁK, Lubomír. Slovensko v 20. storočí. 1. vyd. Bratislava: Vyd. politickej literatúry, 1968. p. 166

1.3 Završenie politického vývoja v Česko – Slovenskej republike a vznik samostatnej Slovenskej republiky¹⁹

Rýchly spád udalostí, determinujúci vznik Slovenskej republiky 14. marca 1939 môžeme pozorovať v dvoch rovinách.

Z hľadiska vývoja zahraničnopolitickej situácie malo najdôležitejší význam zahájenie silného tlaku nemeckej zahraničnej politiky voči československej vláde začiatkom roka 1937. Nemecko tiež začalo vystupovať ako tribún „slovenských záujmov“ a likvidácia *Resttschechei* nakoniec mala určený aj presný termín, 12. marec 1939.²⁰

Pre vnútropolitický vývoj udalostí bolo kľúčové vyostrenie vzťahov medzi centrálnou vládou a HSĽS, ktorá najmä prostredníctvom mladých radikálov už otvorene hlásala nutnosť odtrhnutia Slovenska od zbytku republiky. Spomenúť treba predovšetkým veľkú gardistickú manifestáciu v obci Rišňovce, ktorá sa konala 5. februára 1939. Reakcia predstaviteľov pražskej vlády na spomínanú manifestáciu a predošlú protištátnu rétoriku, *de facto* spúšťala konečnú fázu zániku druhej republiky.

V noci, z 9. na 10. marca, vyhlásila centrálna vláda výnimočný stav na území Slovenskej krajiny a zosadila slovenskú vládu na čele s Jozefom Tisom (tzv. Homolov puč).²¹ Internovaných bolo cca 250 osôb, najmä radikálnych členov Hlinkovej gardy (HG). Celá akcia však už o niekoľko hodín stroskotala najmä pre zlú organizáciu a absenciu predchádzajúcej konzultácie s akoukoľvek slovenskou politickou silou. Zárok bol tak väčšinou slovenskej verejnosti chápaný ako obmedzenie autonómie a len nedávno získaných práv.

Jozef Sivák, člen HSĽS a minister slovenskej autonómnej vlády, ktorý bol designovaný za nového slovenského premiéra, ponúknutý post odmietol, a tak ho obsadil Karol Sidor, ďalší čelný predstaviteľ HSĽS a dovtedajší minister za Slovensko v centrálnej vláde. Nemecká zahraničná politika, hrajúca dvojitú hru s pražskou vládou, premiérom Sidorom a ostatnými predstaviteľmi HSĽS tak zneužila zmätenú situáciu pre presadenie svojich predstáv o rozklade Československa. Na rokovaníach Seiss-Inguarta a Sidora, v noci z 11.-12. marca, sa nemecká strana pokúšala o dotlačenie Sidora k vyhláseniu samostatnosti. Ten to však odmietol vykonať, obhajujúc sa svojou nekompetentnosťou a protiústavnosťou

---

¹⁹ Podrobnejšie pozri aj: HOENSCH, Jörg, K. *Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiu a separatizmom 1938-1939*. 1 vyd. Bratislava: VEDA, 2001.; LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. 1. vyd. Bratislava: Vyd. politickej literatúry, 1968.

²⁰ KAMENEC, Ivan. 1. vyd. *Slovenský štát (1939-1945)*. Praha: Anomal, 1992. p. 17

²¹ Ibid. p. 19

celého činu. Po tomto neúspechu bol do Berlína pozvaný J. Tiso a F. Ďurčanský, ktorým Hitler ultimatívne oznámil, že v prípade odmietnutia okamžitého vyhlásia samostatnej Slovenskej republiky bude Slovensko zničené spolu so zbytkom ČSR. Tiso tak po Hitlerovom ústupku, ohľadne termínu a spôsobu vyhlásenia, zvolal na 14. marca zasadanie Slovenského snemu v Bratislave, na ktorom bola vyhlásená nezávislosť prvej Slovenskej republiky.²²

---

²² KAMENEC, Ivan. 1. vyd. *Slovenský štát (1939-1945)*. Praha: Anomal, 1992. p. 17-23

2 Slovenská republika a jej politický systém

2.1 Časové a vecné vymedzenie režimu

Politický systém Slovenskej republiky sa nevynoril z prázdna 14. marca 1939. Jeho všetky základné rysy a tendencie, boli zreteľné už v politickom systéme Slovenskej krajiny a čiastočne aj pred tým, pričom po 14. marci plynule prešli a zhmotnili sa v politickom systéme Slovenskej republiky.²³

Z hľadiska periodizácie, ktorá je odlišná od klasického datovania vzniku a zániku republiky, môžeme politický systém krajiny ohraničiť nasledovne. Jeho existencia začína získaním autonómie v októbri 1938 a formovaním autonómnych vládnych orgánov. Odumieranie či postupný zánik naopak sledujeme na pozadí rozkladu štátneho aparátu, armády, straty kontroly nad časťami územia dovŕšeným stavom absolútnej okupácie a likvidácie posledných známkov nezávislosti nemeckou armádou v letných mesiacoch 1944.²⁴ Od tejto doby tak podľa nášho názoru už nemôžeme hovoriť o existencii politického režimu Slovenskej republiky a v rámci zjednodušenia našej práce tak toto obdobie z výskumu vynechávame.

Vo vecnej rovine sa pokúsime politický systém Slovenskej republiky vymedziť predovšetkým na základe analýzy zložiek štátnej moci, teda jeho exekutívy, legislatívy a súdnictva. Rovnaký význam pripisujeme ďalším prvkom ako napr. ústavnému poriadku či štátnej „ideológii“. Za neformálne znaky režimu budeme sledovať charakter stranického systému, frakcionizmus a vytváranie štiepných línií v štáte a HSLS, alebo pôsobenie nemeckých nátlakových a kontrolných prvkov v štátnom aparáte.

Hlavným problémom ale ostáva to, že o slovenskom prípade nemôžeme hovoriť ako o stabilizovanom či statickom systéme. Krátkosť jeho existencie neumožnila dotvoriť žiadnu zo zamýšľaných štátnych foriem do konsolidovanej podoby.²⁵ Príčinami tohto stavu bola predovšetkým povaha medzinárodnej situácie, ktorá nezávislý vývoj slovenskej politiky priamo či nepriamo znemožňovala. Aj napriek tomu sa však domnievame, že politický režim počas svojej šesťročnej existencie vytvoril predpoklady pre svoje objektívne zhodnotenie.

---

²³ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, Diktatury a Politické stranictví na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. p. 78; LIPTÁK, Lubomír. *Slovensko v 20. storočí*. 1. vyd. Bratislava: Vyd. politickej literatúry, 1968. p. 206

²⁴ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 174

²⁵ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 64

Hoci nepôjde o kategorické a čiernobiele definície, pokúsime sa popísať základné charakteristiky režimu a naznačiť jeho hlavné tendencie.²⁶

2.2 Periodizácia

S problémom nestability politického režimu sa pokúša vysporiadať aj väčšina slovenských historikov. Na základe historiografickej analýzy ohraničujú tri povahovo odlišné úseky v krátkych dejinách prvej slovenskej republiky:²⁷

- 1) *Od jesene 1938/marca 1939 do júla 1940*
- 2) *Od júla 1940 do leta 1944*
- 3) *Od augusta 1944 do apríla 1945*

Prvé obdobie, začínajúce získaním samostatnosti, propagandou nazývané aj „*usmievavé Slovensko*“ bolo charakteristické snahou o tvorbu nezávislej a pomerne liberálnej politiky s úplnou mocenskou dominanciou umierneného konzervatívneho krídla a katolíckej cirkvi. „*HSLŠ v tomto období zamýšľala vytvoriť akýsi kompromisný model autoritatívneho režimu*“²⁸ charakteristického republikánskou formou zriadenia, parlamentarizmom a kontinuitou celého štátneho aparátu s bývalou ČSR.

Po priebehu Salzburských rokovaní v roku 1940 sa stav otočil a svoje postavenie začalo upevňovať radikálne krídlo presadzujúce pevnejšie väzby na Nemecko a národný socializmus. Jeho presadenia však opäť zlyhalo a konzervatívne krídlo si udržalo svoju moc, aj keď na úkor preventívneho prebrania niektorých fašistických rysov a hlbšiemu príklonu, či kolaborácii s Nemcami.²⁹

Ohraničenie tretieho obdobia však z nášho pohľadu považujeme za čiastočne nepresné. Vôbec sám fakt označiť periódu, v ktorej slovenské orgány stratili absolútnu

---

²⁶ BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. p. 85

²⁷ Citované podľa: KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. p. 60. Pozri tiež: TÖNSMEYEROVÁ, Tatjana. 2002. Od ochranného přátelství k okupační moci vnímání německého vlivu slovenskou elitou. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko)*. Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 228; KOPEČEK, Ľubomír. *Demokracie, Diktarury a Politické stranictví na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. p. 81

²⁸ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.46

²⁹ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 73

väčšinu kompetencií a nemožno tak hovoriť ani o minimálnej miere nezávislosti, ešte za režim Slovenskej republiky je problematické. Postupný obrat sa začal prejavovať už s vojenskými prehrami Nemecka a pádom fašistického Talianska, kedy sa režim dostal do defenzívy trvajúcej až do vypuknutia Slovenského národného povstania (SNP) v auguste 1944. Obdobie po potlačení SNP, obsadení Slovenska Nemcami a blížiacim sa frontom sa už nieslo v duchu formálneho obnovenia režimu, avšak úplnej závislosti od nemeckého okupanta.

Táto periodizácia tak pre naše účely nie je celkom vyhovujúca čoho príčinou je predovšetkým spomínané nevhodné zaradenie tretieho obdobia (1944-1945) v periodizácii politického režim Slovenskej republiky. Z historického pohľadu je toto delenie nepochybne oprávnené, avšak nášmu účelu nevyhovuje. Za prínosnejšie považujeme rozdelenie do období od získania autonómie do vzniku samostatného štátu, charakterizované ohrozením ešte neupevneného režimu vnútornou nestabilitou, maďarskou a poľskou agresiou, etc. Po 14. marci dochádza ku konsolidácii a upevňovaniu režimu už samostatného štátu. Tretie a najdlhšie obdobie začína Salzburgom a postupným upadaním režimu, ktoré je zavŕšené povstaním, následným obsadením Nemeckom a stratou suverenity štátnych orgánov.

2.3 Ústavný poriadok a realita

Dôležitým vodidlom pre pochopenie politického systému býva jeho ústavná listina. Tento predpoklad by mal platiť v prípade všetkých demokratických režimov. Horšie je to však pri štátoch, ktoré z demokratickej tradície iba vychádzajú, avšak budujú, resp. sa pokúšajú vybudovať skôr režim opačnej podstaty.

Ústavná listina Slovenskej republiky bola prijatá 21. júna 1939.* Slovensko, bolo podľa § 1, definované ako republika, na čele s prezidentom, ktorého volí parlament, v ktorej funguje tradičná deľba moci a platia občianske práva. Jej vypracovaním bola poverená prípravná ústavná komisia vedená Vojtechom Tukom. Následne ju prepracoval ústavodarný výbor snemu pod vedením Karola Mederlyho, považovaného za hlavného tvorca ústavy, ktorý vládny návrh výrazne pozmenil v prospech posilnenia legislatívy.³⁰

---

* Znenie preambuly: „Slovenský národ pod ochranou Boha Všemohúceho od vekov sa udržal na životnom priestore mu určenom, kde s pomocou Jeho, od ktorého pochádza všetka moc a právo, zriadil si svoj slobodný slovenský štát.

Slovenský štát združuje podľa prirodzeného práva všetky mravné a hospodárske sily národa v kresťanskú a národnú pospolitosť... „

³⁰ PODOLEC, Ondrej. *K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu*. In Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého

Samotný ústavný text vo svojej forme ale aj obsahu výrazne nadväzoval na ústavnú listinu prvej ČSR. Obzvlášť pokiaľ sa jednalo o základnú deľbu moci, či formálnu štruktúru. Neodškriepiteľne však reflektoval aj politickú dynamiku súčasnej Európy, autoritatívne trendy politického myslenia, krízu demokracie ako aj tradičné aspekty slovenskej politiky a katolícke encykliky ako *Rerum Novarum* či *Quadragesimo Anno*.

Aj na príklade slovenskej ústavy je tak zreteľné, že politický systém krajiny, vo svojej základnej rovine vymedzený práve ústavou, sa tak vyvíjal z demokratickej tradície, ktorej mnohé prvky vedome či nevedome prevzal. Sami najvyšší predstavitelia režimu museli priznať, že „*náš ľud, tá naša politická mentalita, by nebola zniesla taký smelý skok, preto vzhľadom na bezpečnosť pokroku prevzali sme niečo aj z pozostalosti demokratickej*“ (V. Tuka).³¹ Karol Mederly zase vágne hovoril o akomsi „národnom dynamizme“, ktorý „*vynesený najnovšími udalosťami musíme si povšimnúť. Ale nesmieme ho slepo naťahovať na slovenské pomery, či ony priliehajú alebo nie, a to len preto, že sú teraz v móde.*“³²

Jasné antidemokratické (presnejšie autoritatívne) prvky, ktoré nachádzame v ústave však tiež nesmieme opomenúť. Ako príklady môžeme uviesť: článok o vedúcej úlohe HSLŠ (strany slovenskej národnej jednoty), povinné stavovské zriadenie, či fakt, že všetky občianske práva mohli byť zmenené, pozastavené či zrušené obyčajným zákonom. Zahraničnými vzormi boli predovšetkým ústavy „*autoritatívnych režimov schusnigovského Rakúska a salazarovského Portugalska*“³³ Len ťažko sa dá ale hovoriť o úplnom kopírovaní zahraničných vzorov, obzvlášť nacistického Nemecka, ktoré napr. kritizovalo viaceré aspekty slovenskej ústavy.* Celkom oprávnené ale môžeme tvrdiť, že zámerom jej tvorcov nebolo vytvoriť ústavu demokratického politického režimu. Mederly sa vyjadril jasne, keď povedal:

---

sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002 p. 10-11

³¹ Vojtech Tuka, jeden z hlavných predstaviteľov radikálneho prúdu, v z júla 1939. Citované podľa: NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „*Machtergreifung*“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 207

³² MEDERLY, K.: Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice. Bratislava: Kníhtlačiareň Andreja, 1939, p. 5. Citované podľa: Pavelka, M. O ústave 1. slovenskej republiky.

³³ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.47

* Jednalo sa napr. o stavovský systém ale tiež existenciu viacerých „prežitkov“ demokracie

Teraz si razí cestu princíp autoritatívny“.³⁴ Po jej prijatí zase Tuka skonštatoval, že sa nejedná ani o ústavu demokratickú, autoritatívnu, stavovskú a ani socialistickú.³⁵

Problémom všetkého, čo sme v tejto podkapitole napísali, je ale fakt, že samotné znenie ústavy je len určitým základným náčrtom právneho a tiež politického systému. Rozhodujúca je interpretácia, reálne napĺňanie ústavy a súhra ďalších faktorov, ktoré môžu byť s pôvodným zmyslom často v rozpore.

Východisko našej práce však spočíva v myšlienke, že jedna zo základných dichotómií slovenského politického systému tkvie v stave vnútornej rozpoltenosti, spôsobenej obavou z úplného vzdania sa demokratickej tradície a zároveň importovania cudzích vzorov a systémov štátnej moci. Preto sa domnievame, že povaha režimu spočíva v čiastočnom nadviazaní na demokratické tradície a prijímaní jednotlivých prvkov zahraničných vzorov. Tomu zodpovedajú aj vyhlásenia viacerých predstaviteľov režimu o hľadaní vlastnej a špecifickej „slovenskej cesty“ v búrlivých rokoch pred II. svetovou vojnou a počas nej.

Slovenská ústava, možno aj vďaka svojej vágnosti, sa nikdy nestala čisto nominálnym dokumentom a nikto z predstaviteľov režimu si ju nedovolil otvorene „pošľapávať“. Preto sme presvedčení, že pri analýze predmetu nášho záujmu môžeme vychádzať aj zo znenia ústavy a ňou definovanej štruktúry rozdelenia štátnej moci a to aj napriek mnohým limitom a hrozbám, ktoré s tým súvisia.

2.4 Štátna „ideológia“

Ideové piliere režimu, podľa jeho predstaviteľov, boli: „*kresťanský svetonázor, slovenský nacionalizmus a stavovská solidarita*“.³⁶ Jednalo sa skôr o navonok deklarované základy a stabilný význam pri legitimizácii režimu si udržal najmä „*slovenský nacionalizmus*“, hoci aj ostatné piliere boli aspoň v niektorých vývojových fázach, čiastočne platné a uznávané. Historik Lacko charakterizuje tieto piliere ako „*princípy tradičnej*

---

³⁴ MEDERLY, K.: Ústava Slovenskej republiky a jej zásadné smernice. Bratislava: Kníhtlačiareň Andreja, 1939, str. 5. Citované podľa: Pavelka, M. O ústave 1. slovenskej republiky. Pozri tiež: Kolektív. 1992. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Právnická fakulta MU v Brne. p. 121

³⁵ ZÁVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovenku v období 6.10.1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1945*. Kaplan, Karel (ed.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se státním ústředním archivem, 1992. p. 57

³⁶ KAMENEC, Ivan. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. p. 59

slovenskej politiky už od konca 19. storočia, avšak v realite nacistickej Európy bolo ich naplnenie pochybné.“³⁷

Z faktického hľadiska však platí názor, podľa ktorého ostal ideový rozmer nového štátu nedobudovaný.³⁸ Aj napriek rôznym snahám o vytvorenie oficiálnej štátnej ideológie, predovšetkým z radov radikálov, konkrétne stranického ideológa Štefana Polakoviča, neboli tieto tendencie prakticky uplatnené. Spomenúť treba napr. jeho text *Slovenský národný socializmus - Ideové poznámky* vydaný v roku 1941. Napriek tomu sa však domnievam, že v ideovom rozmere, politický režim nikdy definitívne a absolútne neprevzal či nevytvoril žiaden vlastný ucelený koncept štátnej ideológie, ktorý by bol všeobecne akceptovaný.

2.5 Deľba štátnej moci

2.5.1 Výkonná moc

Z hľadiska rozdelenia štátnej moci definovanej ústavou Slovenskej republiky mala dominantné postavenie exekutíva zhmotnená v úradoch prezidenta a vlády. Reálna moc a vplyv oboch orgánov boli ale v praxi oveľa výraznejšie. Táto charakteristika mala navyše stále rastúcu tendenciu, čo bolo v súlade s predstavami vlády o postupnom prehĺbovaní autoritárskej povahy režimu. Napriek tomu však samotná existencia klasickej deľby moci a štandardnej konštrukcie štátnych orgánov protirečila tvrdeniam niektorých predstaviteľov režimu o zavedení úplného autoritárskeho či dokonca totalitného systému.

Pri štúdiu slovenskej exekutívy by bolo nesmierne zaujímavé analyzovať povahu vzťahu vlády (štátnej administratívy) a strany, konkrétne do akej miery došlo k skutočnému splynutiu strany a štátu. Túto otázku, žiaľ, nechávame takmer nedotknutú, vzhľadom na nedostatok prínosného faktografického materiálu, ak vylúčime pomerne strohé a podľa nášho názoru nedostatočne podložené tvrdenia o prítomnosti tzv. štátostrany v systéme. Týmto vzťahom sa však budeme okrajovo venovať v kapitole o charaktere HSLŠ po roku 1938.

---

³⁷ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.47

³⁸ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 67

Prezident

Prezident Slovenskej republiky bol podľa ústavy volený slovenským snemom na funkčné obdobie 7 rokov a maximálne 2 volebné obdobia za sebou. Podľa tretej hlavy ústavy disponoval paletou právomocí obdobných postaveniu hlavy štátu v parlamentných systémoch, čomu zodpovedal aj spôsob voľby prezidenta. Prezident tak reprezentoval štát navonok, mal právo na rozpustenie vlády a snemu, vyhlásenie vojny a mieru so súhlasom snemu, právo zúčastniť sa a predsedáť zasadaniam vlády a štátnej rady, menovať ministrov, členov štátnej rady, štátnych úradníkov a armádnych dôstojníkov troch najvyšších stupní, právo suspenzívneho veta či kontrasignácie zákonov a nariadení s mocou zákona. O jeho zvolení rozhodoval snem za prítomnosti aspoň 2/3 poslancov a so súhlasom 3/5 prítomných. V prípade, že ani jeden z kandidátov nezískal v prvom kole 3/5 väčšinu, postupovali prví dvaja do druhého kola, kde vyhráva kandidát s prostou väčšinou. V prípade rovnosti hlasov rozhodoval los. Prezident mohol byť stíhaný len za vlastizradu, na podnet obžaloby snemu a následného prešetrenia štátnou radou. Jeho postavenie bolo posilnené po prijatí zákona č. 215/1942 Sl. z. o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane, ktorý vymedzil postavenie vodcu strany.

Pri pohľade na ústavno-právne vymedzenie postavenia prezidenta s porovnaním tej istej inštitúcie v režime prvej ČSR, pozorujeme viaceré styčné plochy. V prípade demokratického politického systému by tak bolo namieste hovoriť o parlamentnom režime. Reálne postavenie prezidenta, jednohlasne zvoleného snemom 26. októbra 1939, v politickom systéme krajiny však bolo omnoho silnejšie ako ho vymedzovala ústava. Nešlo len o autoritu z právneho hľadiska, teda z titulu výkonu jeho štátnej funkcie, ale aj úctu ku katolíckemu kňazovi a charizmu úspešného politika, „ktorý sa zaslúžil o štát“, čo mu u verejnosti dodávalo veľkú vážnosť.³⁹ Otvorená opozícia voči jeho osobe, po zvolení na post prezidenta fakticky neexistovala. Určitý nespokojný nesúhlas s niektorými krokmi prezidenta vyvstala jedine zo strany zmienených radikálov. Tí však svoju nespokojnosť ventilovali skôr razantnými útokmi voči umiernenému krídlu, jeho „členom“ a orgánom obsadeným jeho predstaviteľmi. Osoba prezidenta Tisa tak ostávala rezíduom celej existencie režimu a všeobecne akceptovanou ikonou balansujúcou medzi dvoma extrémnymi pólmi. V tomto ohľade by tak bolo nesmierne zaujímavé uvažovať nad situáciou, ako by sa režim vysporiadal s hypotetickým odchodom prezidenta Tisa. Jeho jedinými vážnymi konkurentmi,

---

³⁹ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.50

bol ešte z doby pred rokom 1939, Karol Sidor, ktorý sa musel stiahnuť do úzadia po tlaku Nemecka a či vedúca osobnosť radikálneho krídla, Vojtech Tuka, ktorého podpora u umiernennej verejnosti nebola veľká a nedovoľoval to ani jeho vek.

Vláda

Vláda Slovenskej republiky sa podľa nariadení štvrtej hlavy ústavy skladala z predsedu a ôsmich členov, menovaných prezidentom. Snem mohol podľa § 48 vláde alebo jednotlivým ministrom vysloviť nedôveru. Právomocou vlády bolo vykonávanie zákonov schválených snemom, správa jednotlivých ministerstiev či vydávanie vykonávacích nariadení a nariadení s mocou zákona, ktoré však musel dodatočne schváliť snem. Vláda bola uznášania schopná za prítomnosti predsedu alebo jeho zástupcu a prostej väčšiny členov (§ 44). Člen vlády mohol byť trestne stíhaný za porušenie ústavného či normálneho zákona, pričom „*právo obžaloby prislúchalo snemu a trestné pokračovanie štátnej rade*“.⁴⁰

Prvým predsedom slovenskej vlády bol Jozef Tiso. Po jeho zvolení za prezidenta ho vo funkcii nahradil Vojtech Tuka, ktorý však v roku 1944 musel kreslo predsedu vlády opustiť po vypuknutí ozbrojeného povstania a obsadenia Slovenska nemeckou armádou. Novým predsedom vlády sa stal Štefan Tiso. Obsadenie jednotlivých ministerstiev bolo pomerne stabilné. Jednotlivé zmeny boli výhradne dôsledkom nemeckej iniciatívy a tlaku. Explicitným príkladom nemeckej iniciatívy bola postava Ferdinanda Ďurčanského, ministra vnútra a zahraničných vecí, ktorý bol odvolaný po nátlaku nemeckej strany na rokovania v Salzburgu, 28. júla 1940.⁴¹ Podobný osud postihol ešte pred Ďurčanským aj ministra vnútra a prvého premiéra Slovenskej krajiny, Karola Sidora.⁴²

Postavenie vlády zloženej z ministrov vnútra, zahraničných vecí, školstva a osvetu, hospodárstva, národnej obrany, dopravy a verejnej práce, financií, spravodlivosti a predsedu však bolo oveľa silnejšie.⁴³ Hlavným legislatívnym nástrojom pre dominantné postavenie vlády v politickom systéme bol § 44 ústavy, umožňujúci vláde vydávať nariadenia s mocou

---

⁴⁰ Slovenský zákonník. R. 1939. čiastka 41. Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Pozri: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007; Kolektív. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Právnická fakulta MU v Brne, 1992. p. 122-123

⁴¹ TÖNSMEYEROVÁ, Tatjana. 2002. Od ochranného přátelství k okupační moci vnímání německého vlivu slovenskou elitou. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 229

⁴² JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 33

⁴³ KAMENEC, Ivan. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. p. 27

zákona.⁴⁴ Jednalo sa však fakticky o nadviazanie na prax tzv. zmocňovacích zákonov zavedenú začiatkom tridsiatych rokov v ČSR. Zneužitie inštitútu nariadení s mocou zákona vládou však bolo v ústave taxatívne vymedzené a poistené viacerými podmienkami. Podľa prvého odseku § 44 mohla byť právomoc využitá len na neodkladné opatrenia pre zamedzenie nenahraditeľnej a vážnej hospodárskej, finančnej ujmy alebo politických záujmov štátu, pokiaľ nespádali pod výhradne kompetencie snemu. Nariadenie platilo len ak ho podpísala väčšina členov vlády a prezident. Hlavnou poistkou ale bola povinnosť vlády predložiť nariadenie snemu, ktorý sa musel do troch mesiacov po jeho vyhlásení vyjadriť nesúhlas, čím nariadenie stratilo platnosť, alebo ho upraviť a vydať ako zákon.⁴⁵ V tomto ohľade sa tak prijatím ústavy legislatívne možnosti uplatňovania zmocňovacieho zákonodarstva jasne vymedzili a redukovali.⁴⁶

2.5.2 Zákonodarná moc

Zákonodarnú moc zloženú zo Snemu Slovenskej republiky (do 14. marca 1939 Snem Slovenskej krajiny) a podľa niektorých historikov aj Štátnej rady*, môžeme chápať ako jeden z najdôležitejších reliktov československého parlamentarizmu v politickom systéme Slovenska.⁴⁷ Snem Slovenskej krajiny, počas svojej krátkej existencie nestihol prijať žiaden zákon. Hoci legislatívny proces schvaľovania zákonov už prebiehal, uskutočnili sa len dve schôdze snemu, počas ktorých schválenie žiadneho zákona neprebehlo.⁴⁸ V prípade snemu, hoci jeho vymedzené právomoci nemali ďaleko od dobových demokratických štandardov, bola o to zreteľnejšia jeho postupná degenerácia a dobrovoľná kapitulácia na svoje

---

⁴⁴ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Mířková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. p. 202

⁴⁵ Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Dostupné na: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007

⁴⁶ PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002.* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. p. 19

* Jedná sa však o zásadný omyl. Už z ústava určuje, že „zákonodarná moc pre celé územie Slovenska prislúcha snemu“. Začleneniu štátnej rady medzi zákonodarnú moc odporuje už prostý fakt, že rada v legislatívnom procese nemala svoje miesto a o prijímaných zákonoch nehlasovala.

⁴⁷ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945.* 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.48

⁴⁸ PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002.* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. p. 40

postavenie.⁴⁹ Aj napriek tomu bola jeho existencia predmetom silnej kritiky zo strany radikálov a Nemcov, ktorej však predstavitelia režimu nepodľahli a snem, hoci vo výrazne skarikovanej podobe udržali. Faktom tiež ostáva, že v politickom systéme zhmotňovanom jednou hegemonnou politickou stranou, nemal výkon mnohých právomocí takmer žiaden význam. Postavenie snemu v Ústave Slovenskej republiky upravuje druhá hlava v § 6-30.

Snem Slovenskej republiky

Slovenský snem sa podľa § 7 skladal z 80 poslancov volených všeobecným, priamym, rovným a tajným hlasovaním na 5 rokov. Aktívne volebné právo bolo obmedzené vekovou hranicou 21 rokov a pasívne 30 rokov. O trestnej zodpovednosti poslancov rozhodoval jedine snem. O strate mandátu rozhodovala štátna rada. Poslanec snemu bol nepostihnuteľný jedine za hlasovanie v sneme (§ 16). Právomocou snemu bola voľba prezidenta, schvaľovanie ústavy a štátneho rozpočtu, schvaľovanie zákonov a medzinárodných zmlúv (§ 43). Snem udeľoval súhlas prezidentovmu rozhodnutiu o vyhlásení vojny alebo mieru. Platila zásada imperatívneho mandátu a poslanec tak mohol byť pri „neuspokojivom“ výkone funkcie odvolaný svojimi voličmi.⁵⁰

Snem vo svojej činnosti prirodzene nadviazal na činnosť Snemu Slovenskej krajiny ale tiež Poslaneckej snemovne prvej ČSR. Ako príklad môžeme uviesť, že jednací poriadok snemu bol kompletne prevzatý z prvorepublikového vzoru. Podobne legislatívny proces, prebiehal podľa tradičného modelu parlamentných republík.

Snem pozostával zo 63 poslancov zvolených v roku 1938 v rámci volieb do Snemu Slovenskej krajiny. Ďalšie parlamentné voľby mali prebehnúť v roku 1943, no ich konanie bolo posunuté na rok 1946, čo bolo ospravedlnené aktuálnou politickou a vojenskou situáciou. Za poslancov, ktorí z rozličných príčin abdikovali, menoval náhradníkov prezident, vyberajúc spomedzi osôb z pôvodnej stočlennej kandidátky do volieb 1938.⁵¹ Medzi zvolenými poslancami boli okrem predstaviteľov HSĽS aj zástupcovia menšinových strán a zlúčených strán v roku 1938. Jediným predsedom snemu bol Martin Sokol.

Ako už bolo spomenuté, snem počas svojej existencie výrazne rezignoval na svoje ústavou vymedzené postavenie, čo malo navyše stupňujúci sa charakter. Jedným

---

⁴⁹ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 73

⁵⁰ Slovenský zákonník. R. 1939. čiastka 41. Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Pozri: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007

⁵¹ KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. p. 26

z predpokladov tejto tendencie bola aj právomoc vlády vydávať normy s mocou zákona, čo logicky výrazne oslabilo postavenie legislatívy v prospech exekutívy. Neoprávneným by však bolo konštatovať, že snem na svoje právomoci kapituloval v úplnom rozsahu. Hoci diskusia neprebíhala v samotnom pléne, tvrdé boje medzi vládou a poslancami pravidelne prebiehali v snemových výboroch. Pokiaľ sa tak zákon cez výbory dostal až do schvaľovacej fázy v pléne, prakticky bol vždy jednohlasne schválený. Pokiaľ poslanec či skupina poslancov s návrhom nesúhlasila, zvyčajne demonštratívne opustila sálu. Bežne sa tiež stávalo, že snem odmietol prijať vládny návrh zákona, či nechal ho preskúmať, a dodatočne odmietol ratifikovať vládne nariadenia či nariadenia s mocou zákona. Praktickým nástrojom odporcov režimu bola napríklad aj taktika, kedy mal snem na výber sa predkladaným návrhom vlády nezaoberať a uvoľniť tak ruky vláde využitím zmocňovacieho zákona, alebo sa návrhom zákona zaoberať a celý zámer vlády tak pozdržať a uchrániť si pripomienkovaciu právomoc a tzv. posledné slovo. Táto praktika bola napr. využitá aj v prípade zákonov postihujúcich židovskú menšinu.⁵² Snem tak síce nevytváral celkom rovnocenný protipól štátnej exekutive ale na druhú stranu nepôsobil ani ako úplne pasívny a nekonštruktívny prvok, čo je nepochybne paradoxom pre režim, ktorý sa od demokratického zriadenia otvorene dištancoval.

2.5.3 Súdna moc

Sústavu súdov tvorili: štátne sudy okresné, krajské a hlavné, najvyšší súd, sudy zvláštne (burzový) a výnimočné. Výnimočné sudy mohli byť zriaďované len ako „pokračovacie“, v konkrétnych prípadoch a na presne stanovenú dobu. Pod kompetenciu vojenských súdov spadali vojenské zložky a vo výnimočných prípadoch aj nevojenské ozbrojené štátne zložky. V prípade vojnového stavu aj civilné obyvateľstvo. Nezávislosť súdnictva bola zaručená § 68 ústavy.⁵³

Podoba jurisdikcie Slovenskej republiky bola takmer úplne zachovaná, inštitucionálne aj personálne, z dôb prvej ČSR. Vznik Slovenskej republiky sa tak na súdnictve v porovnaní s ostatnými zložkami štátnej moci podpísal najmenej. *„V justičnej službe prakticky neboli urobené žiadne čistky, sudcovia ustanovení za Československej republiky zostali na svojich*

---

⁵² Podrobnejšie pozri: PODOLEC, Ondrej. Charakter legislatívnej činnosti v Slovenskej republike 1939-1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005.

⁵³ Slovenský zákonník. R. 1939. čiastka 41. Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Pozri: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007

miestach, rovnako ako štátni zástupcovia a prokurátori vyšších civilných a vojenských súdov.“⁵⁴

Pravdou tiež ostáva, že spomínaná miera autonómie sa pravdepodobne podpísala aj na miernosti rozsudkov, týkajúcich sa politických zločinov.⁵⁵ Na Slovensku tak bolo vydaných „len“ 13 rozsudkov smrti, avšak všetkých v neprítomnosti. Vykonaný nebol jediný z nich. Typickým znakom pre charakter súdnictva Slovenskej republiky je aj fakt, že veľká časť jeho príslušníkov sa podieľala na protištátnych aktivitách.⁵⁶

2.5.4 Štátna rada

Mimo klasickú deľbu moci, v dnešnom vnímaní, spadá orgán Štátnej rady. Podľa šiestej hlavy Ústavy Slovenskej republiky bola štátna rada transformovaná z hornej komory parlamentu bez zákonodarnej právomoci. Podľa inej definície sa skôr jednalo o „radu múdrych“, „vyrovnávajúci, stabilizujúci a kontrolný orgán“^{*} požívajúci autoritu celej spoločnosti či explicitný prejav autoritatívneho riadenia spoločnosti. Tzn. že význam štátnej rady si každý vykladal veľmi variabilne podľa svojich osobných preferencií.

Skladala sa z 25 členov, pričom 6 členov menoval prezident, 10 HSLŠ, po jednom každá registrovaná národnostná politická strana, každý stav a jeho členom sa automaticky stával predseda vlády a predseda snemu (§ 51). Jej úlohou bolo rozhodovať o možnom odvolaní prezidenta, o jeho trestnom súde, odvolaní predsedu alebo členov snemu a ich prípadnom trestnom súde, „podávať prezidentovi republiky a vláde dobrozdania vo veciach politických, kultúrnych a hospodárskych“ ale hlavne o zostavení kandidátnej listiny do snemových volieb (§ 52). Jej funkčné obdobie trvalo 3 roky.⁵⁷ Po administratívnej stránke bola rada pridelená do kompetencie Predsedníctva vlády. V roku 1943 bola podoba štátnej

---

⁵⁴ RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. p. 124

⁵⁵ LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. 1. vyd. Bratislava: Vyd. politickej literatúry, 1968. p. 211

⁵⁶ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008 p. 53

* Vyjadrenia, „tvorcov“ štátnej rady, M. Vanču a K. Mederlyho

⁵⁷ Slovenský zákonník. R. 1939. čiastka 41. Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Pozri: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007; Kolektív, *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Právnická fakulta MU v Brne, 1992. p. 123

rady zmenená a naďalej pozostávala len z 10 členov menovaných prezidentom a zvyšné miesta prislúchali predsedovi vlády a snemu. Jej kompetencie sa výrazne zmenšili.⁵⁸

Aj napriek relatívne širokým právomociam, rada nikdy neplnila svoje najdôležitejšie úlohy.* Nezaoberala sa tak kontrolou prezidenta, odvolávaním poslancov, ich trestnoprávnym stíhaním ani zostavovaním volebnej kandidátky. Pravdou ale je, že väčšina členov rady svoje postavenie bralo vážne a hľadalo si svoje miesto v systéme. Ako píše Kamenec, typickým však bolo, že rada sa snažila uplatniť svoj vplyv najmä v menej dôležitých otázkach, v ktorých sa nemohla s nikým dostať do vážneho konfliktu.⁵⁹ V súboji dvoch skupín v rámci režimu sa rada stavala skôr na stranu prezidenta Tisa.⁶⁰ Predsedovia štátnej rady boli postupne V. Ravasz a J. Drobný.⁶¹

2.6 Verejná správa

Štátna správa a samospráva v politickom systéme Slovenskej republiky bola jednou z oblastí, ktoré zmena režimu zasiahla pravdepodobne najviac. Najväčším zásahom do podoby štátnej správy bolo zrušenie krajiniského zriadenia podľa zákona 190/1939 Sl. z. s platnosťou od 1. januára 1940. Týmto rozhodnutím bola rozpustená aj štátna okresná správa a bolo vytvorených šesť žúp. Zmena bola obhajovaná najmä historickou tradíciou župného zriadenia na území Slovenska, zmenou geografických podmienok v dôsledku územných strát po Viedenskej arbitráži a snahou o zefektívnenie štátnej správy, ktorej krajiniské zriadenie už nevyhovovalo. Na čele Bratislavskej, Nitrianskej, Pohronskej, Podtatranskej, Trenčianskej a Šarišsko-zemplínskej župy stáli župani menovaní prezidentom. Nižším článkom štátnej správy sa stanovili nové okresy, ktorých právomoci boli výrazne obmedzené oproti prvorepublikovému vzoru. Najnižšou jednotkou štátnej správy boli aj naďalej jednotlivé notariáty.⁶²

---

⁵⁸ Kolektív. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. Brno: Právnická fakulta MU v Brne, 1992. p. 123

* Už súčasníci ju preto pomenovali „debatným krúžkom starých pánov“.

⁵⁹ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 273

⁶⁰ Ibid. p. 255

⁶¹ KAMENEC, Ivan. *Slovenský stát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. p. 27

⁶² TIŠLIAR, Pavol. K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II*. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003. p. 75

V prípade samosprávy nový zákon zrušil jej obecnú, mestskú a okresnú úroveň a nahradil ich župnými výbormi.⁶³ Obecné rady a volení predstavitelia v obciach boli postupne nahradzovaní vládnyimi komisármi a menovanými úradníkmi. Na úrovni župy tak boli realizované funkcie štátnej správy ako aj samosprávy. Úlohu samosprávy vykonával 12-členný župný výbor.⁶⁴ Do jeho právomoci spadali hospodárske, kultúrne, zdravotné a dopravné otázky. Jeho členovia však neboli volení, ale menovaní ministrom vnútra zo zoznamov politických strán, teda fakticky HSĽS.

Ako sme naznačili v úvode, zmena režimu sa na podobe samosprávy a štátnej správy prejavila výraznými zmenami celého systému. Spoločným menovateľom týchto zmien bolo jasné potlačenie samosprávy v prospech autoritárskych a centralistických foriem riadenia správy. Niektoré volené samosprávy, obecné a mestské rady, boli rozpúšťané už krátko po 6. októbri 1938. Jednalo sa najmä o tie, v ktorých mala HSĽS výrazne menšinové postavenie, alebo v nich mala silný vplyv ľavica. Podobný zákrok proti miestnym radám prebehol po zrušení ostatných politických strán. Poslanci tých strán, ktoré odmietli vstup do strany slovenskej národnej jednoty, boli nútení opustiť svoje posty. Volené samosprávne orgány tak boli po prijatí podľa zákona 190/1939 Sl. z. buď zrušené alebo nahradené menovanými úradníkmi. V tomto kontexte je zaujímavé sledovať vplyv strany na výber osôb na konkrétne úradnícke pozície. Úradníkov štátnej správy či členov výborov v zásade menoval ich najvyšší nadriadený. V prípade vyšších úradníkov minister vnútra a u nižších najmä župan. Hoci výber prebiehal vždy po konzultácii so stranou, posledné slovo mal predseda len konkrétny vyšší nadriadený. Stávalo sa tak, že na posty boli vyberané, či v nich ponechané, aj osoby proti odporúčaniu straníckej organizácie, ktorí „boli zvolení nie pre svoju politickú príslušnosť, ale odbornosť“.⁶⁵

Najväčším problémom, s ktorým sa verejná správa na Slovensku stretla, bol absolútny nedostatok kvalifikovanej administratívnej sily. Po preradení 9000 českých úradníkov zo Slovenska do Čiech na základe vládneho nariadenia č. 382 Zb. z. z decembra 1938 ostala

---

⁶³ TIŠLIAR, Pavol. K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II*. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003, p. 69

⁶⁴ JANAS, Karol. Návrat k Župám. *Historická revue*, 2002, roč. 13, č. 11, p. 24-25

⁶⁵ MVSR ŠA BYTČA pobočka Považská Bystrica, fond ONÚ Záriečie, šk. 1., 17/1939 prez. Pozri tiež: JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. *Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p.322, 323

hlavne štátna správa takmer úplne paralyzovaná a personálne poddimenzovaná po celú dobu existencie štátu.⁶⁶

2.7 Ústredňa štátnej bezpečnosti

K faktorom dôležitým pre objektívne posúdenie povahy (nedemokratického) politického režimu, patrí aj jeho represívny aparát. Ten, hoci pochopiteľne nie je definovaný ústavnou listinou, pôsobí po boku ústavou definovaných zložiek moci ako „všemocný“ orgán dozerajúci na ostatné časti štátneho aparátu a celú spoločnosť.

Politický režim Slovenskej republiky sa aj v tomto smere, aspoň navonok, pokúsil vytvoriť predpoklady pre kontrolu spoločnosti a mimosúdnu represiu svojich občanov. V legislatívnej rovine bola represia zabezpečená viacerými vládnymi nariadeniami umožňujúcimi zadržanie podozrivých a ich neobmedzenú internáciu v novozaloženom zaisťovacom tábore pre politických delikventov v Ilave.⁶⁷ Pre doplnenie spomenieme, že súdna perzekúcia politických prečinov bola trestaná predovšetkým ešte podľa Zákona na ochranu republiky z 19. marca 1923, novelizovaného v roku 1940.⁶⁸

Faktickým nástrojom pre politickú kontrolu a eliminovanie protištátnych živlov však bola predovšetkým Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB) fungujúca od 1. januára 1940 ako tajná policajná ústredňa s právomocou zatýkať, zadržiavať a vyšetrovať. Do roku 1942 ale nepôsobila ako nezávislý orgán ale ako súčasť prezidiálneho odboru ministerstva vnútra.⁶⁹ Jej vzorom bolo obzvlášť nemecké gestapo.

Na druhú stranu sa však slovenská realita nikdy ani zďaleka nepriblížila nemeckému vzoru. Za príčiny možno považovať neschopnosť, neochotu spolupracovať a pravdepodobne tiež odpor zo strany najvyšších politických predstaviteľov k predstave neobmedzeného orgánu šikanujúceho celý štátny aparát a spoločnosť. Ako píše Milan Lacko, „*hoci plnila aj úlohy politickej polície a ďalšie štátno-bezpečnostné úlohy, nikdy nedosahovala parametre*

---

⁶⁶ ZÁVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období 6.10.1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1945*. Kaplan, Karel (ed.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se státním ústředním archivem, 1992. p. 47

⁶⁷ RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. p. 121

⁶⁸ Ibid. p. 124

⁶⁹ TIŠLIAR, Pavol. K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003*. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003. p. 69

neskoršej ŠtB a nestala sa ani samostatným mocenským centrom.“⁷⁰ Ján Rychlík zase upozorňuje, že „ani personál ÚŠB nebol z hľadiska potrieb ľudáckeho režimu stopercentne spoľahlivý, lebo tu existovali pomerne silné proti nemecké a proti gardistické nálady.“⁷¹ Hlavnými limitmi ÚŠB tak boli od jej vzniku zakorenená nevraživosť a spory s HG a Rodobranou (ÚŠB podalo v roku 1940 návrh na rozpustenie Rodobrany), neochota prokurátorov a úradníkov Ministerstva pravosúdia akceptovať právnu existenciu ÚŠB a spolupracovať s ňou⁷² a nakoniec nedostatočné personálne obsadenie (spolu s administratívno-technickými pracovníkmi mala len 144 zamestnancov) a množstvo pre režim nespoľahlivých osôb pôsobiacich v jej radoch (mnohí už od roku 1940 spolupracovali s odbojom)⁷³. Ďalšími „nedostatkami“ represívneho systému v politickom režime Slovenskej republiky bol napr. fakt, že spomínaný zaist'ovací tábor v Ilave mal len veľmi obmedzenú kapacitu. Za celú dobu trvania ním prešlo „len“ 3000 ľudí, ktorí sa tam zdržali veľmi krátku dobu a mnohí „politickí delikventi“ sa doň nedostali vôbec. Po prepustení stačilo podpísať záväzok, že zaistený sa do budúca zdrží akejkolvek politickej aktivity⁷⁴, čo je faktický výsmech prenasledovania politických odporcov v nacistickom Nemecku, Sovietskom zväze, či dokonca v Československu rokov 1948-1989. Ako ďalší príklad irónie môžeme uviesť napr. to, že režim opozičných predstaviteľ'ov, po odhalení ich ilegálnej činnosti nechával na svojich miestach. Gustáv Husák tak po dobu existencie Slovenskej republiky pôsobil na vysokej pozícii úradníka v špedičnej firme.⁷⁵ Ako posledný, takmer prozaický dôvod, môžeme spomenúť, veľkosť krajiny a početnosť jej inteligencie. Na Slovensku tých rokov obzvlášť platilo, že každý sa poznal s každým, a pokusy o represiu boli väčšinou jednoducho zmiernené intervenciami osobných priateľ'ov či starých známych a pod.. Úplne neskutočne z dnešného pohľadu pôsobí napr. to, že vedúci predstaviteľ' ilegálnej KSS L. Novomeský bol

---

⁷⁰ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.52

⁷¹ RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. p. 123

⁷² MEDVECKÝ, Matej. Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg. In *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. p. 73

⁷³ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.53

⁷⁴ RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. p. 122

⁷⁵ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 148-149

blízky priateľ ministra vnútra A. Macha, s ktorým sa aj počas vojny pravidelne stretával v bratislavských kaviarňach.

Enumerácia nedostatkov represívneho systému ale nemá za cieľ zjemňovať množstvo jeho tragických dopadov či ospravedlňovať predstaviteľov režimu. Snaží sa skôr poukázať na fakt, že v prípade Slovenska nebol nikdy dosiahnutý stupeň teroru obyvateľstva (vynímajúc židovské obyvateľstvo) typický pre totalitné režimy a pravdepodobne to ani nebolo cieľom väčšiny hlavných predstaviteľov režimu.

3 Vnútro režimové štiepenie, nátlakové skupiny a mocenské centrá

Prítomnosť štiepenia vo vnútri režimu musíme pripomenúť predovšetkým pre jeho zásadný význam pri formovaní charakteru systému a celej jeho dynamiky. Treba však rozlišovať medzi vnútrostraníckym štiepením v HSLS (ktorému sa v texte budeme ďalej podrobnejšie venovať) a jeho následným rozšírením na úroveň celého režimu. Počiatočný boj krídiel v rámci HSLS sa postupným pohľtením ostatných strán a viac či menej úspešným obsadením väčšiny štátnych orgánov a zložiek moci pretavil do boja protikladných pólov vo vnútri režimu. Tento boj sa podpísal napr. na formovaní ústavnej listiny, kreácii nových štátnych orgánov či transformácii stávajúcich.

V boji jednotlivých krídel však po celú dobu trvania režimu ťahalo za kratší koniec práve radikálne krídlo. Jeho podpora v spoločnosti bola pomerne nízka a jeho víťazstvo bolo nežiaduce aj pre nemeckého protektora, ktorému vyhovovali stabilní a spoľahliví konzervatívci. Jednou zo sfér, v ktorej sa radikáli naplno prejavili bolo napr. riešenie židovskej otázky, za tichého súhlasu umiernených. Napriek všetkému čo sme povedali, nemôžeme hovoriť o čiernobielym rozdelení na „dobrých a zlých“. Umiernené krídlo prezidenta Tisa radikálom prenechalo príliš široký priestor pre nezávislé pôsobenie a zároveň proti nim bojovalo ich vlastnými zbraňami, ako silnejšou fašizáciou režimu, prijatím vodcovského princípu, toleranciou/schválením radikálneho riešenia židovskej otázky, vstupom do proti spojeneckej vojny alebo prehľbením kolaborácie s treťou ríšou.⁷⁶ V tomto kontexte treba spomenúť aj paradox „*politiky menšieho zla*“, ktorou boli stabilne obhajované represívne kroky umierneného krídla.

Situáciu v režime však nemožno zjednodušovať a redukovať len na boj dvoch pólov. V systéme pôsobilo viacero nátlakových skupín či mocenských centier ako napr. katolícka cirkev, armáda, nemecký prvok či HG s vlastnými ambíciami, ktorých názory a aktivity sa pochopiteľne vyvíjali a často vzájomne prekrývali či súperili. Zároveň pripúšťame, že predložený výber pravdepodobne nie je vyčerpávajúci a dalo by sa definovať viacero podobných skupín. Taktiež treba zodpovedať otázku, prečo sa hlbšie venujeme HG, ako organizačnej základni radikálov a vynechávame rovnocenný priestor pre umiernených. Príčinou je to, že konzervatívno-klerikálny prúd v režime nemal vytvorený jednotnú

---

⁷⁶ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 73

organizačnú bázu a jeho predstaviteľov možno nájsť vo všetkých štátnych a stranických orgánoch, v armáde či cirkvi, ktoré mali k umierneným obzvlášť blízko.

3.1 Armáda

Postavenie armády Slovenskej republiky ako nezávislého mocenského centra či skôr výraznej nátlakovej skupiny na režim je nesporné. Ako píše Lacko, armáda za svoju krátku existenciu prekonala obrovský vývoj od vzniku, v stave takmer úplného rozkladu a boja neschopnosti, cez stabilizáciu a celkovú lojalitu až k postaveniu revolučnej zložky v systéme.⁷⁷ Jelinek zase armádu charakterizuje ako „achylovú pätú“ celého režimu.⁷⁸

Môžeme definovať niekoľko príčin tohto stavu. Práve v armáde, bola obzvlášť silná kontinuita s bývalým režimom. Podobne, ako napr. v štátnej správe či súdnictve, nový štát, ktorý sa zbavil podstatnej časti úradníkov neslovenského pôvodu, jednoducho nemal dostatok kvalifikovaných vojenských odborníkov a dôstojníkov schopných obsadiť vyprázdnené veliteľské funkcie. Už vonkoncom nebolo možné do prázdnych pozícií umiestňovať výhradne preverené a schválené kádre HSLŠ. To bol dôvod prečo v dôstojníckom zbore slovenskej armády pôsobilo viac antifašistov a protirežimne zmýšľajúcich ľudí ako v akejkoľvek inej inštitúcii.⁷⁹ Navyše vojaci, ktorí zložili prísahu československej republike, sa tak museli zo dňa na deň obrátiť a prisahať vernosť novému štátu.

Druhým faktorom ovplyvňujúcim vzťah režimu a armády bola vzájomná rivalita s polovojenskou organizáciou HG. Vzájomné konflikty prebiehali počas celej existencie republiky. Odpor armády ku garde bol zapríčinený najmä mocenskými ambíciami HG, ktorá sa tak pokúšala konkurovať armáde, jej nedisciplinovanosťou (na popud armády bola HG odzbrojená)⁸⁰, či faktom, že pokiaľ vojaci museli bojovať na frontoch, garda zostávala na Slovensku a narukovaniu sa vyhýbala.⁸¹ K ďalším dôvodom, ktoré sa podľa niektorých historikov podpísali na vzťahu armády k režimu môžeme spomenúť reálne nasadenie armády

---

⁷⁷ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 171

⁷⁸ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 67

⁷⁹ Ibid. p. 67

⁸⁰ BAKA, Igor. Vznik a výstavba slovenskej armády. (marec 1939 – október 1940). In *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. p. 209

⁸¹ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 154

po boku Nemcov v bojových operáciách či výrazný pomer evanjelikov v dôstojníckom zbore.⁸² Vierovyznanie ministra obrany Čatloša (evanjelik), po zapojení do SNP, bolo niektorými predstaviteľmi režimu považované za jeho hlavnú motiváciu. Minister Čatloš si navyše presadil, že podobne, ako v minulom režime, aktívni príslušníci armády nesmeli byť členmi žiadnej politickej strany.

Na záver ale treba poznamenať, že aj napriek špecifickému postaveniu armády v režime, sa ani jej nevyhli rasové a diskriminačné zákony či silná miera alibizmu u najvyšších predstaviteľov. Ako príklad tak môžeme opäť spomenúť ministra Čatloša, ktorý sa k režimu jasne postavil chrbtom až v období, kedy mu ako vojakovi musel byť jasný výsledok vojny a teda aj osud Slovenska.

3.2 Katolícka cirkev

O katolíckej cirkvi na Slovensku v období rokov 1938-1944 môžeme hovoriť ako o ďalšej nátlakovej skupine či dokonca nezávislom mocenskom centre vo vnútri režimu. Otvorene kresťanský charakter nového štátu a povaha vládnucej HSĽS z nej robil dokonca jeden zo základných pilierov celého režimu. Svoj priamy a nepriamy vplyv na stranícku a štátnu politiku tiež realizovala prostredníctvom množstva svojich predstaviteľov a hodnostárov priamo participujúcich v režime⁸³ ako tiež morálnym tlakom.

Jej postavenie však nemôžeme príliš zjednodušovať. Z podstaty situácie, v ktorej sa režim nachádzal vyplývala aj vnútorná rozpoltenosť vo vzťahu cirkvi a štátu. Tá sa prejavovala predovšetkým vo vnútornej ideologickej rozpornosti režimu, v ktorom súperil konzervatívny katolicizmus, kresťanské sociálne učenie a modernistické nacistické, ateistické prvky. Dochádzalo tak k schizofrenickým situáciám, kedy najvyšší predstaviteľ režimu, prezident a kňaz Tiso, musel balansovať medzi týmito fakticky nezmieriteľnými pohľadmi na svet.⁸⁴

Reálne fungovanie vzájomných vzťahov, prebiehalo formou rozdelenia polí pôsobnosti. Katolícka cirkev tak mala fakticky voľné ruky v otázkach kultúry, školstva

---

⁸² JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 67

⁸³ PETRANSKÝ, Ivan, A. Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov*. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. ISBN: 80 – 89034 – 38 – 1. p. 32

⁸⁴ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 165

a sociálnych vecí. Cirkev mala v kompetencii nižšie a stredne školstvo, posilnili sa jej pozície v štátnom aparáte v armáde, aktívne pôsobila Katolícka akcia a viaceré organizácií pod jej krídlami či Spolok sv. Vojtecha, cirkevná tlač a pod⁸⁵. V tejto oblasti tak zohrala pozitívnu úlohu, keď vytvorila bariéru pred presadením nacistickej ideológie radikálmi.⁸⁶ Na druhú stranu ostávala viac menej pasívna v politickej sfére, kde sa nepokúšala príliš otvorene angažovať. Svoj otvorený postoj cirkev v prvých momentoch neprejavila ani v tak dôležitom probléme akým bolo riešenie židovskej otázky. Jasnú kritiku prezentovala až v maximálne vyhrotenej situácii, kedy už nemohla jednať inak. Aj napriek tomu môžeme konštatovať, že cirkev dokázala ako nezávislé centrum pôsobiť na predstaviteľov režimu, či svojich členov, ktorý v ňom pôsobili a ovplyvňovať tak viaceré závažné rozhodnutia štátu.

3.3 Hlinkova garda

Hlinkové gardy musíme na tomto mieste spomenúť aj napriek ich spornému a nejasnému postaveniu v rámci systému. Niektorým udalostiam spojených s gardou či charakteristikám sme sa už v texte venovali či venovať budeme. Na tomto mieste sa pokúsím o hlbšiu analýzu HG a jej definovanie ako nezávislého mocenského centra.

Korene polovojskej organizácie HSLS, podľa niektorých historikov siahajú dávno pred rok 1938, ku brannej organizácii HSLS, Rodobrane.⁸⁷ Prvá oficiálna skupina Hlinkových gárd však vznikla v lete 1938. V tejto dobe bolo hlavnou náplňou jej práce „*propagácia ideí opozičnej HSLS, agitácia či vylepovanie plagátov*“. Táto skupina, najmä mladých prívržencov, ako súdi Lacko, bola len marginálnou organizáciou „*zaštitenou Hlinkovým menom a jeho autonomistickou ideou*“⁸⁸ Po vyhlásení autonómie garda preberá funkciu ochrancu režimu a neúspešne sa snaží suplovať funkciu ozbrojených zložiek ešte neexistujúceho štátu. Po celú dobu trvania režimu garda menila svoje postavenie a funkcie podľa aktuálnych politických okolností. Ako konštatuje Janas, jej význam v spoločnosti a

---

⁸⁵ Podrobnejšie pozri: PETRANSKÝ, Ivan, A. Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky. In Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. ISBN: 80 – 89034 – 38 – 1. p. 30-49

⁸⁶ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 166

⁸⁷ JELINEK, Yeshayahu. Storm-Troopers in Slovakia: The Rodobrana and the Hlinka Guard. *Journal of Contemporary History*, 1971, vol. 6, no. 3. p. 97-119.

⁸⁸ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p.58

štáte vzrástol vždy v krízových časoch, počas ktorých bola HG priberaná na pomoc bezpečnostným zložkám.⁸⁹

V období po získaní autonómie sa okolo HG začalo zhlukovať stále väčšie množstvo radikálov, ktorý si z gardy vytvorili určitú organizačnú platformu pre svoje pôsobenie a mocenský boj vo vnútri strany. Toto, pre režim krízové obdobie tiež vytvorilo predpoklad pre posilnenie jej pozícií v spoločnosti a štáte. Stala sa silnou oporou režimu, ale tiež konkurentom a kritikom jeho vedúcich predstaviteľov. Od marca 1939 po Salzburg je garda nútené odzbrojená a vytlačená predovšetkým do oblastí voľného času, brannej výchovy a pod. Organizácia bola tiež pod drobnohľadom ÚŠB.⁹⁰

Hoci prebehol pokus o nastolenie masového charakteru organizácie zavedením povinného členstva v HG a HM, po troch mesiacoch ostrej kritiky a ignorácie sa nariadenie zrušilo. Zlom spôsobuje Salzburg, ktorý otvára ruky radikálom snažiacim sa o uchopenie moci, čo sa im však opäť nepodarilo. Vláda odhalila organizáciu puču radikálov a pochodu gardy na Bratislavu.⁹¹ Nové status quo spočívalo v rozdelení polí pôsobenia. Garda tak napr. mohla viac menej slobodne „riešiť“ židovskú otázku, ktorej sa umiernení vyhýbali či skôr pred ňou zakrývali oči. Garda sa spod kontroly úplne nemohla vymknúť aj preto, že organizačne spadala pod HSLS a bola tak zodpovedná priamo predsedovi strany, Tisovi, ktorý sa do jej čela viac krát pokúsil presadiť predstaviteľov umierneného krídla, čo sa mu aj nakoniec podarilo.

Hlinkovu gardu tak síce nemôžeme priamo stotožňovať s radikálnym nacistickým krídlom HSLS, tvorila však organizačnú bázu pre jej pôsobenie a ako konkrétny nástroj tlaku na režim a jeho predstaviteľov. Dokonca v samotnej garde boli prítomné viaceré konkurenčné prúdy. Jelinek, ako najvýznamnejších spomína Rododobrancov a „intelektuálov“.⁹² Hoci sa garda počas existencie režimu nikdy celkovo nepresadila (neumožnila to slabá podpora, ktorú mala v spoločnosti, ani nemecký protektor, ktorý ju tiež využíval len ako nástroj tlaku na režim), výrazne sa podpísala na mnohých negatívach

---

⁸⁹ JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. *Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p.315

⁹⁰ JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. *Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p.316

⁹¹ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 72

⁹² JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p 58

režimu. Ako príklad spomeňme práve židovskú otázku, prenasledovanie „nepriateľov režimu“ alebo čiastočne úspešnú indoktrináciu časti spoločnosti nacistickou ideológiou.

3.4 Nemecký prvok

Celou časovou líniou politického vývoja Slovenskej republiky sa tak aj napriek nepatrným výkyvom tiahne stabilná prítomnosť nemeckého vplyvu, ktorá podobu slovenskej politickej dynamiky zásadne spolu determinovala. Genéza nemeckého zasahovania začína už pred 14. marcom podporou predstaviteľov Sudeto-deutsche Partai a slovenských radikálov volajúcich po završení štátoprávneho vývoja Slovenska, pokračuje tlakom na vyhlásenie nezávislosti a dotlačením k podpisu Ochranej zmluvy (Schutzvertrag), 18. marca 1939 vo Viedni. Jej význam spočíval vo vzdaní sa časti suverenity tým, že ríša prebrala ochranu nad nezávislosťou štátu a integritou územia. Slovenská zahraničná a branná politika sa mala ďalej viesť v súlade s politikou Nemecka. Nemecko si taktiež robilo nárok na vojenskú prítomnosť v krajine a využitie jej hospodárskeho potenciálu.⁹³

Nástrojom nemeckého tlaku na režim bol napr. nemecký veľvyslanec v Bratislave, ktorý mal zásadný vplyv na najvyšších predstaviteľov režimu, alebo sieť nemeckých poradcov, tzv. berátorov v časti štátnych orgánov, ktorý sem prichádzali najmä v posalzburskom období. Nemohli však priamo zasahovať do chodu úradov a museli rešpektovať slovenskú suverenitu.⁹⁴ Dobre organizované karpatonemecké etnikum, ktoré malo svoje zastúpenie aj v slovenskom sneme a dokonca aj vo vláde a v štátnej rade, malo rovnako vplyv na chod štátu a jeho najvyšších predstaviteľov. Nezanedbateľnú pozíciu zastávali aj nemecké spoločnosti kontrolujúce podstatnú časť slovenského priemyslu, za najdôležitejšie spomeňme zbrojovky v Dubnici nad Váhom či Považskej Bystrici. Vplyv Nemcov sa tak prejavil pri všetkých zásadných zlomoch režimu od 14. marca, cez Salzburský diktát až po koniec politického režimu a obsadenie krajiny Wehrmachtom.

---

⁹³ Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom. Dostupné na: 19.3. 2008 <http://www.klasici.sk/publikovanie/historicke/ochrana.html>

⁹⁴ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 92, 93

4 Stranícky systém

Pre pochopenie politického systému krajiny je vždy nevyhnutné analyzovať aj jej stranícky systém. Opäť platí, že pre podobu straníckeho systému Slovenskej republiky bolo rozhodujúce najmä obdobie trvania Slovenskej krajiny, kedy systém získal svoje základné rysy. Vychádzajúc zo Sartoriho typológie, tak môžeme tvrdiť, že strana po roku 1938 prešla od súťaživého k nesúťaživému straníckemu systému, pričom v súťaživom plnila úlohu tzv. prevládajúcej strany (predominant party), pred 6. októbrom a krátko po ňom, až po tzv. hegemonnu stranu (hegemonic party) v nesúťaživom, po fúzii a neskoršom zrušení zostávajúcich strán až na strany národnostné.

Podobu straníckeho systému určilo najmä zlúčenie väčšiny politických strán do HSLS (Strany slovenskej národnej jednoty) v novembri 1938 a zrušenie ostávajúcich politických uskupení.

Existuje niekoľko základných momentov, ktoré nesmieme prehliadnúť pri analýze straníckeho systému Slovenskej republiky. Prvým z nich je vládne nariadenie č. 355/1938 Zb. z. z 23. novembra 1938, ktoré zmenilo dovtedajší registračný proces pri vzniku politických strán na režim povolovací. Podľa nariadenia mohla o registrácii, neregistrácii či zrušení strany rozhodnúť sama vláda (resp. ministerstvo vnútra), na základe jej „voľnej úvahy“ (§ 1, 2, 4).⁹⁵ Na základe spomínanej normy došlo k zákazu činnosti/rozpušteniu opozičných politických strán.

Ďalším krokom bolo prijatie ústavy, ktorá vo svojej šiestej hlave pojednáva o politických stranách na území Slovenskej republiky. Nariaďuje, že HSLS (Strana slovenskej národnej jednoty) je jedinou politickou stranou slovenského národa na Slovensku (§ 58). Okrem neho tiež určuje, že národnostné menšiny sa na štátnej moci podieľajú prostredníctvom svojich registrovaných politických strán, „*ak ona (resp. ony - pozn. aut.) môže byť pokladaná za predstaviteľku politickej vôle celej národnostnej skupiny*“ (§ 59).⁹⁶ Postavenie HSLS v straníckom systéme v priebehu rokov 1939 až 1942 upravujú ďalšie tri vládne nariadenia.

---

⁹⁵ Bárány Eduard. 1999. *Právna úprava politických strán na Slovensku*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung. Dostupné na: http://www.fes.sk/arch_sk/1999_pravupr.pdf 21.4.2008

⁹⁶ Slovenský zákonník. r. 1939. čiastka 41. Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Pozri: <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2008

Treba zdôrazniť, že politické strany na Slovensku v období 1939 až 1945 sa mohli organizovať jedine na národnostnom princípe. Národnostné/menšinové strany, boli upravované už spomenutým § 59 ústavy ako aj spresňujúcim zákonom č. 121/1940 Sl. z.. Nemeckú menšinu na Slovensku reprezentovala Nemecká strana na Slovensku (Deutsche Partei in der Slowakei), ktorú viedol Franz Karmasin, podľa nemeckého národnosocialistického vzoru a priamych direktív Berlína. Strana mala na Slovensku výsostné postavenie a de facto vytvorili svoj štát v štáte.⁹⁷

„Predstaviteľkou politickej vôle“ maďarskej menšiny na Slovensku bola Maďarská strana na Slovensku (Slovenszkói Magyar Párt), registrovaná/povolená až v novembri 1941 po urovnaní slovensko-maďarských sporov. Vedená bola Jánosom Esterházym na autoritatívnom princípe. Limity pôsobenia Maďarskej strany boli dané tzv. recipročnou politikou slovenskej a maďarskej vlády, ktorá maďarskej menšine na Slovensku pripúšťala iba tie práva, ktoré mala aj slovenská menšina v Maďarsku a opačne.⁹⁸

Podiel národnostných strán v straníckom systéme krajiny tak bol minimálny. Nemecká strana sa zo systému úmyselne vylučovala a postavenie maďarskej strany tak bolo zásadne obmedzované recipročnou politikou. Ale už fakt, že v systéme, okrem HSLS pôsobili aj ďalšie dve strany, tak v podstatnej miere určoval odlišnú povahu straníckeho systému a teda tiež režimu. HSLS nemohla pôsobiť ako „samovládca“ a svoje predstavy tak aspoň v minimálnej miere musela koordinovať s ostatnými stranami.

4.1 HSLS pred rokom 1938

Existencia Slovenskej ľudovej strany* siaha pred rok 1918, kedy ako strana nižšieho slovenského kléru bránila národnostné postavenie Slovákov v Uhorsku a presadzovala vplyv, zväčša nižších vrstiev predstaviteľov katolíckej cirkvi na „Hornom Uhorsku“. O samotnom vplyve cirkvi na vznik, chod strany vypovedá aj fakt, že po roku 1918 bola obnovená práve na popud Kňazskej rady.⁹⁹ Dá sa tiež konštatovať, že strana od svojho obnovenia fungovala ako „strana jedného muža“, avšak skôr v zmysle jeho morálnej autority a zásluh. Toto

---

⁹⁷ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 37

⁹⁸ ZELENÁK, Peter. 1992. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 241, 243

* Pôvodný názov Slovenská ľudová strana, bol pred parlamentnými voľbami 1925 zmenený na počesť zakladateľa strany na Hlinkovú slovenskú ľudovú stranu.

⁹⁹ BARTLOVÁ, Alena. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 109

postavenie mal pôvodný zakladajúci člen a predseda, katolícky kňaz z Ružomberka, Andrej Hlinka.

Treba tiež upozorniť, že strana od svojho obnovenia pôsobila ako „pročeskoslovenká“, súhlasila s Martinskou deklaráciou ako aj spolužitím Čechov a Slovákov v jednej republike. Jej výrazne opozičná politika sa začala prejavovať až o niečo neskôr (približne v okolo roku 1920/21). Obdobie od roku 1918 do roku 1920 je význačné budovaním členskej základne, organizačnej štruktúry, centrálnych orgánov a faktom, že v programe strany sa po prvýkrát objavil výraz „autonómia Slovenska“, ktorej oficiálny návrh bol v parlamente prednesený 25. januára 1922.¹⁰⁰ Strana odmietla podriadenie sa slovenským zákonom a úradom.¹⁰¹

Politické smerovanie strany tak pod predsedníctvom A. Hlinku jasne tendovalo k čoraz silnejšiemu nacionalizmu, konzervativizmu a radikalizmu v snahe o presadenia uznania slovenskej autonómie a nepriamemu posilneniu vplyvu katolíckej cirkvi na politické dianie. Daný konflikt tak na základe prístupu cleveages môžeme vidieť podľa štiepnej línie cirkev – (sekulárny) štát, taktiež centrum – periféria či tiež v určitej rovine mesto – vidiek..

Po výraznom úspechu v parlamentných voľbách 1925* strana čakala prizvanie do vlády, k čomu však došlo až v januári 1927. Napriek svojmu úspechu získala len dve ministerské kreslá, k čomu sa postupne pridali aj vnútrostranícke problémy, prameniace z nespokojnosti časti členstva z tak nízkeho zastúpenia vo vláde. Rozpory kulminovali po vypuknutí Tukovej aféry v roku 1929.¹⁰²

Začiatkom 30. rokov sa do čela strany začína dostávať nová generácia, pochádzajúca z odlišného prostredia ako zakladajúci členovia. Do popredia sa dostáva aj Jozef Tiso. V roku 1930 strana do parlamentu predkladá druhý návrh na autonómiu Slovenska.¹⁰³ Hoci sa až do roku 1938 pokúša o presadenie svojho hlavného cieľa štandardnou cestou, dostáva sa aj vplyvom mladších členov do intenzívnejšej opozície voči súčasnej vláde. Vývoj udalostí v septembri a októbri, stranu nezastihol nepripravenú. Jej predstavy o slovenskej autonómii

---

¹⁰⁰ Ibid. p. 113

¹⁰¹ KOVÁČ, Dušan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 234

* Získala 34% a stala sa najsilnejšou politickou stranou na Slovensku.

¹⁰² BARTLOVÁ, Alena. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 114-115

¹⁰³ Ibid. p. 119

sa tak podarilo presadiť až v tej najkritickejšej dobe, v období kedy mal tento protiústavný* krok za následok výrazné oslabenie vnútornej integrity celej ČSR.

Členská základňa strany sa od roku 1918 stále rozširovala, od 2115 členov v roku 1919, po 122 296 v roku 1938.¹⁰⁴

Súčasťou strany bola od roku 1923 Rodobrana, organizácia polovojenského charakteru sústreďujúca radikálne zmýšľajúcich členov strany, ktorá bola zakladaná ako stranícka odnož zabezpečujúca organizáciu a poriadok na verejných stretnutiach strany. Hoci jej pôsobenie nebolo zrovnateľné s polovojenskými organizáciami fašistického typu ako talianski squadri d'azzoine či nemecká SA, už v roku 1927 ju vláda zakázala.¹⁰⁵

4.2 HSL'S v období 1938-1945

4.2.1 Organizačná štruktúra

Fakt, že HSL'S sa po októbri 1938 stala jedinou reálnou politickou silou na Slovensku, mal vplyv na vznik nutnosti zavedenia dokonalej straníckej organizácie a štruktúry, ktorá do tej doby výrazne absentovala.¹⁰⁶

Úloha vytvoriť pevnú stranícku organizáciu „*autoritatívneho charakteru*“*, bola zverená generálnemu sekretárovi strany, Jozefovi Kirschbaumovi, ktorý návrh na reorganizáciu strany predniesol 3. apríla 1939. Plán počítal s tým, že „*strana mala plniť úlohu sprostredkovateľa medzi národom a vládou*“ a zároveň mala „*držať politickú moc a regulovať chod administratívy*“. Strana tiež mala byť určitým „*regulátorom a kontrolórom celého verejného života slovenského národa*“.¹⁰⁷ Spomínaný návrh však nikdy nebol schválený, pravdepodobne aj preto, že významnou mierou posilňoval úlohu generálneho sekretariátu na úkor iných straníckych orgánov. Strana však prišla o posledné zvyšky

---

* Pozri: ZÁVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období 6.10.1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1945*. Kaplan, Karel (ed.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se státním ústředním archivem, 1992. p.41-67

¹⁰⁴ BARTLOVÁ, Alena. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 120

¹⁰⁵ Podrobnejšie pozri: JELINEK, Yeshayahu. Storm-Troopers in Slovakia: The Rodobrana and the Hlinka Guard. *Journal of Contemporary History*, 1971, vol. 6, no. 3. p. 97-119

¹⁰⁶ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 44

* Vo svojich vyhláseniach požadovala väčšina straníckych predstaviteľov, bez toho aby mala celistvejšiu predstavu o obsahu pojmu.

¹⁰⁷ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 45

vnútornej demokracie v prospech posilnenia centralizačného autoritatívneho systému menovaných funkcionárov.

Organizačná podoba HSĽS tak naďalej ostávala v pôvodnej podobe*, s tým, že bola príležitostne a nesytemovo upravovaná. Dôležitú úlohu naďalej plnili osobné väzby, klientelizmus a korupcia. To sa prejavilo aj na tom, že strana nikdy, aj napriek mnohým snahám či oficiálnym vyhláseniam, neplnila celkom úspešne úlohu vedúcej monopolnej organizácie schopnej obsiahnuť celú spoločnosť. HSĽS tak síce bola monopolný subjekt v straníckom systéme štátu, no jej nedokonalá organizácia, vnútorné konflikty a nejednotnosť nedovoľovali dôsledné plnenie a výkon absolútnej politickej moci.

Hoci sa strana po celú dobu stretávala so závažnými vnútornými problémami, minimálne jej vonkajší obraz nesmel byť narušovaný. Postavenie HSĽS v politickom systéme bolo opravované zákonnými normami, z ktorých najpodstatnejší bol § 58 Ústavy Slovenskej republiky, vyhlasujúci v odstavci č. 1, že „*Slovenský národ, zúčastňuje sa štátnej moci prostredníctvom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (strany slovenskej národnej jednoty)*“.¹⁰⁹ Daný princíp bol opakovane potvrdený aj zákonmi č. 245/1939 Sl. z. z 28. septembra 1939 a 215/1942 Sl. z. z 22. októbra 1942.¹¹⁰

Podľa zákona č. 215/1942 bola zavedená aj funkcia vodcu. Ktorý určoval smer politiky v rámci programových zásad schválených snemom, vydával všeobecne záväzné stranícke nariadenia a priamo jemu boli podriadení všetci predsedovia organizačných jednotiek, zodpovedný za stav svojho obvodu.¹¹¹ Samotný vodca bol volený (! – pozn. autora) straníckym zjazdom. Volení boli tiež piati členovia prezídia strany.¹¹²

---

* Najvyšší stranícky orgán bol zjazd (posledný sa však konal októbri 1939), užšie predsedníctvo (predseda, 4 podpredsedovia, generálny tajomník), širšie predsedníctvo (užšie predsedníctvo, členovia vlády, predsedníctvo Snemu republiky, hlavného veliteľa HG, 12 osôb menovaných vodcom). Výkonným orgánom bol Generálny sekretariát. Zdroj: KAMENEC, Ivan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 224

¹⁰⁹ Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky
<http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007

¹¹⁰ KAMENEC, Ivan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 223

¹¹¹ ZÁVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období 6.10.1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1945*. Kaplan, Karel (ed.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se státním ústředním archivem, 1992. p. 66

¹¹² JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 94

4.2.2 „Štátostrana“

Postavenie HSLŠ a jej úloha v spoločnosti bola podobná ako u všetkých ostatných „štátostrán“. Postavenie „štátostrany“ sa v prvom rade prejavovalo na obrovskom raste členskej základne. Z čísla 122 296 v roku 1938 sa počet jej členov vyšplhal až na približne 300 000 v roku 1943. Motivácia pre vstup do strany bola založená predovšetkým na kalkulácii, počítajúcej s kariérnym rastom alebo hospodárskymi výhodami¹¹³ a nie ako dôsledok úspešnej straníckej mobilizácie mas či agitácie. V strane sa však aj v otázke prijímania nových členov prejavil hlboký rozpor. A to, či má byť strana budovaná ako „strana masová“ či „strana kádrová“. Táto debata bola iniciovaná kritikou vedúcich miest na nečinnosť a pasivitu väčšinového členstva. Aj napriek vydanému zákazu prijímania ďalších členov ale tento počet naďalej rástol na základe akceptácie mnohých výnimiek.¹¹⁴ Strana tak dôsledkom postupného zväčšovania vzdialenosti medzi predsedníctvom a bežnými členmi upadala a jej akcieschopnosť mizla.

Snaha o mobilizáciu obyvateľstva bola napĺňaná prostredníctvom členstva v straníckych alebo strane podriadených organizáciách. Podľa nariadenia č. 220/1939 Sl. z. zo septembra 1939 bolo zavedené povinné členstvo všetkých mužov vo veku 16-60 rokov v HG, ad 6-16 v Hlinkovej mládeži (HM).¹¹⁵ Toto nariadenie však bolo už o tri mesiace neskôr zrušené a členstvo v organizáciách bolo opäť dobrovoľné. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že ochota k členstvu v HG a iných straníckych organizáciách nebola príliš veľká. Zväčša bola motivovaná len snahou o kariérny rast a materiálne výhody, ktoré členom náležali. Počet členov HG sa tak pohybovalo v číslach od niekoľkých stoviek, či pár tisíc po niekoľko desiatok tisíc v dobre najväčšej slávy. Aj napriek ich kolaborácii s Nemcami a podiele na mnohých krvavých zákrokoch by bolo „jednoduché narysovanie rovnítky medzi HG, Ustašovcami, Železnou gardou či Šípovými krížmi zavádzajúce“.¹¹⁶ V tomto kontexte treba priblížiť aj existenciu HM, založenú v rámci štruktúr HG, od ktorých sa v roku postupne 1939 oddelila. Vznik HM môžeme definovať ako formálne naplnenie ďalšieho zo znakov fašizácie režimu. V reálnej rovine, však táto charakteristika nebola naplnená

---

¹¹³ KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. p. 144; Napr. pri prebiehajúcej arizácii. Pozri. Kamenec Ivan. 1991. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa.

¹¹⁴ KAMENEC, Ivan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 224

¹¹⁵ JELINEK, Yeshayahu. Storm-Troopers in Slovakia: The Rodobrana and the Hlinka Guard. *Journal of Contemporary History*, 1971, vol. 6, no. 3. p. 107

¹¹⁶ *Ibid.* p. 119

z niekoľkých dôvodov. Organizácia bola de facto len pretransformovaný slovenský katolícky skauting a katolícky orol, s úplnou personálnou aj ideologickou kontinuitou. Po väčšinu svojej existencie tak nepôsobila ako nástroj indoktrinácie mládeže ale skôr ako jej prekážka. Členstvo v organizácii nebolo, na krátku výnimku, povinné a okrem HG pôsobilo v režime viacero mládežníckych organizácií.¹¹⁷ Mládež sa postupne radikalizovala až v závere existencie režimu, no aj napriek tomu nemožno zrovnávať jej význam s jej nemeckou „obdobou“ Hitler Jugend.

V prípade „štátostrán“, je nadmieru nevyhnutné sledovať ich vzťah k ekonomike a hospodárstvu štátu. Hoci bol podiel HSLS na riadení slovenského hospodárstva pomerne značný, opäť bol narušovaný „diletantskými“ či dokonca sabotérskymi zásahmi jednotlivých členov strany či štátnej administratívy. Jej vplyv sa však výrazne prejavil pri uskutočňovaní pozemkovej reformy, arizácii či riadení zbrojného priemyslu*. Práve pozemková reforma, ale najmä arizácia však boli ukážkou neschopnosti strany riadiť a kontrolovať celý proces. Hoci bol prioritný cieľ splnený, a to prechod židovského majetku do rúk Slovákov, resp. árijcov, arizácia sa zvrhla na obrovskú frašku a jej krach museli priznať aj stranícky predstaviteľia.¹¹⁸ Nedôslednosť strany/štátu pri riadení hospodárstva a ekonomiky bol spôsobený aj nedostatočným množstvom vlastných expertov. To znamená, že hospodárstvo krajiny bolo riadené ekonómami či národohospodármi vyštudovanými v Prahe, úzko spätými s minulým režimom a spolupracujúcim s odbojom. Na čele Slovenskej národnej banky tak stál Imrich Karvaš, či v čele viacerých kontrolných úradov stál Peter Zaťko.

Pre objektívne posúdenie „úspešnosti“ štátostrany vo svojej činnosti, treba zohľadniť tiež schopnosť vybudovať fungujúci nomenklatúrny a kádrový systém. Efektívna štátostrana by v ideálnom prípade mala mať vplyv na obsadzovanie štátnych funkcií či významných kultúrnych postov a pod. V prípade HSLS však tento „ideálny“ stav nikdy nenastal. Prekážkou, ako sme už viackrát spomenuli, bol objektívny nedostatok kvalifikovaných síl, spory s niektorými orgánmi správy, korupcia, vnútorné konflikty v strane,¹¹⁹ ostávajúcimi pod kontrolou umiernených či protirežimných úradníkov, etc. *„Aj pri prijímaní do štátnych služieb sa napriek intervenciám HSLS a HG v zásade uprednostňovali kvalifikovaný*

---

¹¹⁷ KÁRPÁTY, Vojtech: Hlinkova mádež do leta 1940. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 353-362

* V tomto odvetví sa však „ľudácky šlendrián“ prejavil pravdepodobne najmenej, vzhľadom na prítomnosť nemeckých *berátorov* v podnikoch ako aj silný tlak z najvyšších miest nemeckej armády.

¹¹⁸ Bližšie pozri: KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. 1. vyd. Bratislava: Archa, 1991.

¹¹⁹ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 46

záujemcovia“.¹²⁰ Na záver môžeme citovať veľmi výstižný opis Jelineka, že „*keď ľudáci získali moc, boli len minimálne pripravený ustanoviť efektívnu diktatúru. Verejná podpora bola minimálna, systém útlaku/teroru bol nevykonný. HG začala ohrozovať stranu, avšak neexistovalo žiadne SS, ktoré by ich zničilo. Niektoré významné organizácie tiež odmietli kapitulovať. Množstvo ľudákov tiež bolo len obyčajnými malomeštiakmi, ktorým sa nikdy nespínalo o riadení krajiny a vláde*“.¹²¹ Tento charakter si strana zachovala po celú dobu existencie.

4.2.3 Stranícky frakcionalizmus a vnútorné spory

Aj na základe vyššie zmieneného príkladu o nejasnom stanovisku k prijímaniu ďalších členov je zrejmé, že strana nefungovala ako homogénna organizácia s neomylnou autoritou a nemenným postavením jednotlivých predstaviteľov. V jej štruktúrach prebiehal silný mocenský boj a dynamika. Okrem spomínaného zjednodušeného delenia na tzv. radikálov a umiernených môžeme sledovať viaceré štiepne línie, ktoré sa v rôznych vrstvách prekrývajú a navzájom krížia. Ako príklad tak môžeme zmieniť germanofilstvo vs. polonizmus, národný socializmus/fašizmus vs. konzervatívny katolicizmus alebo generačný konflikt u predstaviteľov strany. Niektoré zo straníckych frakcií boli navyše schopné obsadiť niektorú zo štátnych či straníckych organizácií a vytvoriť tak organizovanú mocenskú skupinu vo vnútri režimu. Yeshayahu Jelinek ponúka pomerne obsiahly výpočet straníckych frakcií, ktorých postoje a celkové zaradenie medzi radikálov a umiernených sa opäť rôzne prekrývajú. Jelinekové delenie charakterizuje sedem skupín:¹²²

- 1) *Národne-klerikálna frakcia*
- 2) *Laici**
- 3) *Radikáli HG*
- 4) *Nástupisti**

---

¹²⁰ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. p. 55

¹²¹ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 46

¹²² (Historiografia môže na základe súčasného stavu výskumu problematiky, mnohé z citovaných frakcií úplne odmietat', či považovať ich za podsúčasti iných skupín) JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 51-68

* V zmysle cirkevnej príslušnosti, teda buď svetský príslušník cirkvi alebo bezkonfesný.

- 5) *Sidoristi*
- 6) *Čechoslovakisti*
- 7) *Armáda*

Jednotlivé skupiny mali v rôznych obdobiach rôznu mieru homogenity, vplyvu a postavenia v spoločnosti, resp. v politickom systéme a strane. Straníckej nejednotnosti si však boli vedomí a verejne o nej hovorili aj niektorí predstavitelia režimu¹²³, ktorí z daného stavu často ťažili a realizovali tak svoje osobné mocenské či materiálne ciele.

Nesmieme tiež zabúdať, že vnútrostranícke boje, postavenie jednotlivých skupín v systéme a ich podiel na moci bol silne závislý od vôle nemeckej zahraničnej politiky. Hoci niektoré skupiny v systéme pôsobili, ich význam bol minimálny a celkový konflikt sa tak skutočne točil najmä okolo zjednodušenej osi „radikáli vs. umiernení“.

4.2.4 Zhodnotenie

Názory historikov na význam a pôsobenie HSĽS v politickom režime Slovenskej republiky sa zásadne líšia. Za dva hlavné, ale podľa nášho názoru odznievajúce prúdy možno považovať prístup staršej generácie, po väčšinu svoje profesionálnej dráhy pôsobiacej pred rokom 1989. Tí režim, ktorý strana „vytvorila“, viac menej, kritizujú ako otvorene fašistický a k totalite tendujúci systém či dokonca jasne totalitný (používané tiež termíny ako deravá totalita a pod.). Diametrálne odlišnou skupinou, je tzv. ľudácka historiografia, tvrdiaca, že režim nemal žiadne totalitné či iné nedemokratické tendencie a svoju politiku riadil len v duchu kresťanskej etiky a ultimatívnych príkazov Nemecka.¹²⁴

Pri záverečnom zhodnotení celkového pôsobenia a vývoja HSĽS počas trvania Slovenskej republiky sa dajú formulovať štyri všeobecné určujúce faktory:

- 1) Strana sa v zásade vyvíjala v jednotnom rámci kresťanských konzervatívnych strán v Európe od ktorého sa odlišovala jedine väčším dôrazom na nacionalizmus.

---

* Mladí radikáli združení okolo časopisu *Nástup*. Jednalo sa najmä o vysokoškolských študentov. Yelinek ich frakciu porovnáva z rumunskou Železnou strážou. Skupina však bola rozupustená a jej miesto bolo nahradené HG. Dominantným znakom „*Nástupistov*“ bol antiklerikalizmus a nacionalizmus.

¹²³ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976 p. 51

¹²⁴ Pozri napr.: Ďurica M. S. 1992. *Jozef Tiso, slovenský kňaz a štátnik I*. 1. st. ed. Martin: Matica slovenská.

- 2) Z podstaty kresťanských strán v medzivojnovom období tak logicky vyplývala aj ich všeobecná nechuť k pluralitnej demokracii, liberalizmu, socializmu a v prípade Slovenska aj hlbšie zakoreneného antisemitizmu.¹²⁵
- 3) Silná nejednotnosť, fakt, že konzervatívne stranícke elity vo vedení strany museli bojovať s vnútornou „opozíciou“ na dvoch póloch* a chronická nedisciplinovanosť spojená s presadzovaním partikulárnych záujmov, klientelizmom a korupciou.
- 4) HSĽS v systéme nepredstavovala také dominantné centrum ale skôr jedno z viacerých mocenských centier.¹²⁶

---

¹²⁵ *Fascisticized regime*. Linz Juan. J. 2002. Fascism, Breakdown od Democracy, Authritarian and Totalitarian Regimes: Coincidences and Distinctions. Working paper 2002/179. p. 27

* Považujeme za dôležité upozorniť, že tradične interpretovaný konflikt na ose radikáli – umiernení, by mohol byť reinterpretovaný na akýsi boj o centrum okupované konzervatívnymi ľudáckymi politikmi na jednej strane z pozícií silných radikálov a na druhej strane od občianskych/minulo- režimných zložiek, ktoré si ponechali pomerne silný vplyv v systéme a v určitých obdobiach aj katolíckej cirkvi. Spomínaný názor sa však v literatúre vôbec neobjavuje.

¹²⁶ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008.p.55

5 Komparatívna analýza fašizmu na príklade Slovenskej republiky

Zmyslom tejto kapitoly nie je hľadať nové definície fašizmu, či sa prípadne stratí v zložitej problematike fašistických štúdií. Preto sa pokúsime obmedziť len na niekoľko základných zdrojov, resp. skupinu najrešpektovanejších autorov a ich diela, venujúce sa danej téme. V prvom rade sa jedná o monografie Stanleyho Payna, Ernsta Nolteho, Rogera Griffina či Roberta O. Paxtona. Okrem nich považujem za obzvlášť dôležité príspevky a články od autora Aristotla A. Kallisa, umožňujúca skúmať problémy tzv. problematických fašistických režimov.

Naším cieľom tiež nebude venovať prílišnú pozornosť ideovej stránke fašizmu, hoci ju považujeme za dôležitú. Príčinou tohto rozhodnutia je predovšetkým snaha o skúmanie praktickej povahy samotného (slovenského) politického režimu, namiesto jeho ideologického a filozofického rozmeru (ktorý fakticky neexistoval), ktorý sa vzťahuje skôr na povahu hnutia ako režimu.

Postupne sa tak pokúsím ponúknuť určitú všeobecnú definíciu fašizmu (teda čo za fašizmus považujeme a čo hľadáme) s dôrazom na vnímanie fašizmu vo forme hnutí a režimov. Načrtneme základnú myšlienku, pravdepodobne, najrelevantnejšieho nástroja k analýze fašizmu v súčasných štúdiách fašizmu, konceptu ideál fašizmu. Ďalšou časťou kapitoly bude pokus o charakterizovanie prístupov jednotlivých autorov k problému vzťahu fašizmu a autoritárstva, ale tiež politických režimov označovaných za fašistické. Hlavnou časťou kapitoly bude pokus o teoretické uchopenie politického režimu Slovenka a jeho vzťahu k fašizmu. Záver práce bude pozostávať zo stručného prehľadu charakteristík politického systému Slovenska v zahraničnej literatúre.

5.1 Fašizmus a jeho interpretácie

Otázka fašizmu a jeho štúdium sa v žiadnom prípade nemôže považovať za okrajovú záležitosť spoločenských vied. Problematika na pomedzí politickej vedy a historiografie tak do počtu autorov a rozsahu literatúry patrí k tým rozsiahlejším. Veľmi zjednodušene ju môžeme rozdeliť na dva rozličné prístupy: a) empirický, založený najmä na štúdiu konkrétnych historických príkladov a b) teoretický, venujúci sa analytickému štúdiu povahy a charakteru fašizmu s dôrazom na ideologické otázky.

Fašizmus bol a do dnešnej doby je interpretovaný mnohými, často protichodnými, prístupmi. Od marxizmu, cez psychoanalýzu, sociologické interpretácie, totalitárne teórie, či tiež vysvetľujúce fašizmus ako politické náboženstvo. Naším zámerom však, našťastie, nie je fašizmus interpretovať či pochopiť v jeho úplnosti ale poukázať na možnosti analytického uchopenia jednotlivých hnutí a režimov, hlásiacich sa či „obviňovaných“ z fašizmu.

5.1.1 Ideálny typ fašizmus

Medzi najakceptovanejšie prístupy k štúdiu fašizmu v súčasnej dobe patrí v prvom rade koncept pracujúci s pojmom „generic fascism“. Jedná sa o „ideálny typ“, teda o „abstrakciu, ktorá nikdy neexistovala v čistej empirickej forme ale vytvára pojmový nástroj pre objasnenie analýzy jednotlivých politických fenoménov“.¹²⁷ Využívaný je predovšetkým ako užitočný nástroj pre komparatívnu analýzu fašizmu.

Jeho zástancom je aj jeden z najuznávanejších teoretikov fašizmu¹²⁸, Stanley Payne. Ten vo svojich prácach uvádza základný prehľad charakteristík fašizmu zostavený ako analytický nástroj pre komparatívnu analýzu a definovanie jednotlivých hnutí. Prehľad spoločných menovateľov fašistických hnutí podľa je Payna zložený z troch základných častí: a) ideológie a cieľov hnutia b) jeho negácií c) štýlu a organizácie hnutia. Medzi jednotlivé znaky tak spadá napr. idealistická a vitalistická filozofia, túžiaci po novom človeku, spoločnosti a štátu založeného na princípoch autoritárstva či sekularizmu. Pozitívny prístup k násiliu, vojne, územnej expanzii. Ideológia odmietajúca liberalizmus, komunizmus, konzervativizmus ako prežitky. Nevyhnutná je mobilizácia, militarizácia spoločnosti. Stranícka milícia, symboly, mysticismus a dôraz na emócie, a pod. V neposlednej rade šovinizmus a rasizmus, špecifický prístup k národnej ekonomike a charismatický vodca. Typológia však podľa slov autora neponúka absolútnu charakteristiku, ale určitý prehľad znakov, pomáhajúcich rozlíšiť fašistické od nacionalistických či revolučných hnutí.¹²⁹

Prístup vychádza z konceptu Ernsta Nolteho o šesť bodovom „fašistickom minime“. Nolte, ktorý rovnako patrí k najdôležitejším teoretikom fašizmu, pričom jeho práce spolu iniciovali Veľkú debatu o fašizme v 70. rokoch¹³⁰, vychádza z „fenomenologickej“ metódy

---

¹²⁷ PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 4

¹²⁸ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. 1st. ed. New York: Routledge, 1993.. p.6

¹²⁹ PAYNE, G., Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 7

¹³⁰ PAYNE, G., Stanley. Historical Fascism and the Radical Right. *Journal of Contemporary History*, 2000, vol. 3. no. 1, p. 2

„spájajúcej deskripciu a koncepciu“.¹³¹ Samotné „šesť bodové minimum“ pozostáva z: antimarxizmu, antiliberalizmu, antikonzervativizmu, vodcovského princípu, straníckej armády a konečného cieľa totality.¹³² Vo svojich neskorších prácach, však koncept „ideál-fašizmu“ spochybňuje a v rámci fenomenologickej metódy sa zameriava výhradne na pochopenie ideológie a myšlienkového základu nemeckého nacizmu, talianskeho fašizmu a Action française na pozadí „fašistickej epochy“, tak ako ju sám definuje.¹³³

S konceptom „generic fascism“ a hľadania spoločných znakov fašistických hnutí je spojený aj britský historik Roger Griffin. Autor, radiaci sa k poslednej generácii teoretikov fašizmu, ktorá sa objavila na začiatku 90. rokov.¹³⁴ Ten zaviedol všeobecne akceptovanú minimálnu definíciu fašizmu, vychádzajúcu z komparatívneho prístupu k štúdiu fašizmu širokého spektra autorov¹³⁵, ako „*ideologie, jejíž mýtické jádro ve svých rozmanitých permutacích, je palingenetickou formou populistického ultranacionalismu.*“¹³⁶ Jeho prístup, hoci veľmi prínosný a užitočný, však fašizmus skúma najmä prostredníctvom jeho myšlienkových základov, ideológie či propagandy a vyhýba sa tak jeho režimovému rozmeru.

Ako príklad odlišného prístupu k štúdiu fašizmu, polemizujúceho s konceptom „generic fascism“, môžeme spomenúť napr. prístup britského historika Roberta Paxtona. Ten odmieta skúmať fašizmus v statickej podobe ako ostatné „-ismy“. Fašizmus považuje za špecifický fenomén vytvorený v ére masovej politiky. „*Proskoumame-li projevy fašismu pečlivěji, zjistíme, že programy a doktríny hrají v něm naprosto odlišnou roli ve srovnání s tím, jakou roli hrály v konzervativních, liberálních či socialistických učeních.*“¹³⁷ Nad program sa tak dostávala samotná prax. Paxton význam ideológie neodmieta, ale nekladie ho na tak významnú pozíciu ako predchádzajúci autori. Nezanedbateľným aspektom jeho prístupu je aj fakt, že na fašizmus nenazerá v absolútnej univerzálnosti, ale priznáva zásadný význam špecifikám jednotlivých národných mutácií.¹³⁸ Prirovnáva ho skôr sieti vzťahov ako pevnej podstate.

---

¹³¹ NOLTE, Ernst. 1999. Fašismu ve své epoše. Praha: ARGO, p. 58

¹³² PAYNE, Stanley. A *History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 5

¹³³ NOLTE, Ernst. *Fašismu ve své epoše*. Praha: ARGO, 1999. p. 58-59

¹³⁴ PAYNE, G., Stanley. Historical Fascism and the Radical Right. *Journal of Contemporary History*, 2000, vol. 3. no. 1, p. 3

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. 1st. ed. New York: Routledge, 1993. p. 27. Citované podľa:

Paxton O. Robert. 2007. *Anatomie fašismu*. Praha: NLN, p. 28

¹³⁷ PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 22

¹³⁸ Ibid. p. 26-27

5.2 Medzi fašizmom a autoritárstvom

Väčšina autorov venujúca sa fenoménu fašizmu, nielen v kryštalických podobách „pôvodných“ fašizmov sa nevyhnutne stretáva s problémom zaradenia „sekundárnych“ hnutí a režimov. Jedná sa o problém do akej miery môžeme za fašistické považovať hnutia a režimy, ktoré vznikli na základe inšpirácie, či dokonca viac či menej násilného importu fašizmu z vonku. Hnutia smerujúce k nacionalistickému autoritárstvu boli pre medzivojnovú Európu príznačné. Mussoliniho režim podnietil vznik mnohých napodobňujúcich hnutí po celej Európe. Rastúci vplyv nacistického Nemecka po roku 1933 mal navyše za následok motiváciu viacerých pravicových hnutí a pravicových autoritatívnych režimov k prijatiu rôznych stupňov „fašizácie“, za účelom prezentácie moderného a dynamického image, s nádejou docielenia dokonalejšej formy mobilizácie a infraštruktúry.¹³⁹ Tieto prípady tak veľmi výrazným spôsobom komplikujú pokusy o systematizáciu jednotlivých režimov a hnutí, na ktoré sa často zámerne a tendenčne či naopak z čistej neznalosti ne/nazerá ako na fašistické.

Treba definovať určitú pomyselnú hranicu medzi fašizmom a všetkými ostatnými príkladmi hnutí a režimov, ktoré sú s fašizmom čiastočne myšlienkovy blízke (radikálna pravica, konzervatívna autoritárska pravica) alebo zdieľajú niektoré jeho formy a postupy (autoritárske režimy, vojenské diktatúry).

Na tomto mieste treba tiež upozorniť na určitú dichotómiu vo vnímaní režimov a hnutí, ktorú presadzujú niektorí autori. Na prvom mieste môžeme spomenúť predovšetkým Stanleyho Payna. Aj keď autor neodmieta termín „fašistický režim“, odporúča ho používať len na veľmi „voľnej a všeobecnej rovine“. V podstate považuje za veľmi problematické skúmať fašizmus na úrovni režimu alebo systému, pretože v úplnej väčšine prípadov môžeme hovoriť len o „semifašistických a potenciálne fašistických“ (would-be fascist) režimoch. Proti nim stavia opačný pól s konzervatívnymi nefašistickými autoritárskymi režimami.¹⁴⁰ Autor sa tak tomuto problému fakticky vyhýba a pracuje najmä s termínom fašistické hnutia, kde skúma ich následné pôsobenie v politických režimoch.

Hoci jeho námietky treba považovať za relevantné a musíme priznať esenciálny rozdiel medzi povahou hnutia a režimu, nemôžeme prehliadnúť ich niektoré spoločné črty. Tie hnutie nevyhnutne prenáša do „svojho“ režimu, tým že režim buduje, či pretvára na svoj

---

¹³⁹ PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 290; PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašizmu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 246

¹⁴⁰ PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 468-469

obraz priamymi zásahmi a politikou, aj keď formou pragmatických spojenectiev a kompromisov. Teda aj napriek tomu, že fašistické hnutia predstavovali fašizmus v jeho čírejšej forme, nikdy by sme sa o ne nestarali, tak ako keď sa pretransformovali do podoby režimov, ktoré mali vplyv na chod celého sveta a životy miliónov. Slovom Paxtona, tak „*definice, ktorá by fašizmus posoudila zcela spravedlivě, musí odpovídat i pozdějším stadiím stejnou měrou jako těm ranějším.*“¹⁴¹ Teda zároveň hnutiam ako aj režimom. Medzi fašistickými hnutiami a režimami nepochybne treba narysovať deliacu čiaru, ale zároveň akceptovať viaceré spoločné menovatele.

V nasledujúcej pasáži sa pokúsime o základné načrtnutie prístupov jednotlivých autorov k rozlíšeniu „fašistického“ a „nefašistického“ pri štúdiu režimov a hnutí.

Prístup S. Payna

Payne dáva do protikladu fašistické a autoritárske nacionalistické hnutia, ktoré delí radikálnu pravicu a konzervatívnu autoritársku pravicu. Napriek mnohým spoločným nepriateľom, častým alianciám či dokonca fúziám, je pre „nefašistické“ skupiny vo filozofickej oblasti charakteristický ich „*základ na náboženstve, skôr ako na novom kultúrnom mysticisme, vitalizme, iracionalizme či sekulárnom neoidealizme*“. V politickej rovine, môžeme v prípade konzervatívnej autoritárskej pravice hovoriť o kritike, až odmietaní parlamentnej demokracie. Neakceptujú však revolučné zlomy a snažia sa o udržanie legálnej kontinuity a tradičnej legitimacy prostredníctvom reforiem smerujúcich k transformácii systému autoritárskym smerom. Ďalší rozdiel spočíva v menšom dôraze na mobilizáciu mäs. K nezanedbateľným rozdielom Payne radí aj rozličný dôraz na sociálnu politiku, kým konzervatívci sa pokúšajú o udržanie status quo, fašisti presadzujú výraznejšie zmeny sociálnych vzťahov.¹⁴² Jednalo sa tak o všeobecnú „*tendenciu k odstráneniu parlamentných vlád, synkretickými, semipluralistickými formami pravicovej diktatúry, spravidla bez vyvinutého systému jednej strany a zvyčajne bez revolučných fašistických komponentov.*“¹⁴³ Aj napriek vyššie spomenutému odporu ku konceptu fašistického režimu sa autor nevyhol jeho používaniu. Na viacerých miestach v texte tak spomína rozlíšenie medzi fašistickými, „semifašistickými“ a autoritárskymi režimami.

---

¹⁴¹ PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašizmu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 236-237

¹⁴² PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 16,17,18

¹⁴³ Ibid. p. 290

Prístup R. Paxtona

Problém hľadania deliacej čiary medzi „fašistickým“ a „nefašistickým“ vo svojej práci reflektuje aj Paxton, ktorý sa zameriava najmä na povahu politických režimov. Na opačnej strane kladie „autoritatívny“ a „fašistický režim“, ktorých zásadné rozdiely majú spočívať v tom, že autoritárske režimy nezdierajú s fašizmom túžbu zredukovať mieru súkromia až na nulu. Ponechávajú „*nejasně vymezená, ovšem reálná území soukromého prostoru tradičních „zprostředkovacích orgánů“ nebo přechodných článků, jako jsou místní hodnostáři, hospodářské kartely a sdružení, důstojnické zbory, rodiny a církve.*“¹⁴⁴ Podobne ako u Payna, autor upozorňuje na rozdiel v snahách o demobilizovanú a pasívnu spoločnosť oproti angažovanej a aktívnej u fašistov. Nezanedbateľný znak autoritárskych režimov spočíva v tom, že sa radšej „*drží status quo, než aby prosazovali něco nového*“¹⁴⁵ a chcú docieľiť silné a stabilné štáty vyhýbajúc sa sociálnym a politickým experimentom.

Ako zásadnú musíme spomenúť Paxtonovu metódu skúmania fašizmu prostredníctvom jeho piatich štádií.¹⁴⁶ Jeho prístup je užitočnejší ako nástroj pre komparatívnu analýzu a pre pochopenie ostatných fašizmov, prechádzajúcich rovnakým vývojom. Každé štádium je predpokladom pre dosiahnutie štádia nasledujúceho, aj keď nepovažuje za nevyhnutné, že fašistické hnutia musia prejsť všetkými štádiami či sa vyvíjajú výhradne jedným smerom. Štádiá fašizmu podľa Paxtona sú: 1) vznik hnutia, 2) vrastanie do politického systému, 3) získanie moci, 4) užívanie moci. 5) režim prechádza k svojej radikalizácii alebo odumiera.¹⁴⁷

Prístup E. Nolteho

S problémom rozlišovania pováh režimov a hnutí z hľadiska miery ich fašizácie sa pokúša vyrovnáť aj metóda nazerajúca na ich vývoj optikou postupného vývoja a smerovania od jedného k druhému pólu. Viacstupňová genéza tak systematizuje postupný prechod z demokratického (prínejmenšom nefašistického) systému k systému fašistickému.

---

¹⁴⁴ PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 248

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ PAXTON, O. Robert. Five Stages of Fascism. *The Journal of Modern History*, March 1998, vol. 70, no. 1, p. 1-23

¹⁴⁷ PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 30

Ako príklad môžem uviesť pomocnú typológiu Ensta Nolteho. Ten navrhuje vytvoriť pomyselnú os natiiahnutú medzi „totalitarizmom a autoritarizmom“ V jej rozmedzí by sa nachádzali štyri pozície:

nefašistická (pre fašistická)-ranne fašistická-normálne fašistická(stredová)-radikálne
fašistická

Sám Nolte však tento spôsob „*napnutia oblúka od režimu Pilsudského, cez politický totalitarizmus falangistického Španielska k režimom Mussoliniho a Hitlera smerujúcich k všeobjímajúcej totalite*“¹⁴⁸, považuje skôr len za určitú metodologickú pomôcku.

Prístup R. Griffina

S rovnakým problémom ako všetci vyššie spomenutí autori sa vyrovnával aj Roger Griffin. Zavedenie kategórie para-fašistických režimov však v jeho prípade bola skôr taktická nutnosť, nevyhnutná pre udržanie jeho definície „generic fascism“, ktorá by sa mu v prípade zahrnutia problematických režimov nepochybne zrútila.

Para-fašistické režimy sa v jeho prístupe vyznačujú mnohými spoločnými znakmi s fašistickými režimami. Griffin, dokonca píše, že para-fašistický režim, „*akokoľvek ritualistický v štýle politiky, vodcovský riadený, palingenetický v štýle rétoriky, bezcitný v mocenskom aparáte, ..., jednotný v štátostrane, bude reagovať na pravý (genuine) fašizmus ako na hrozbu, ..., a režim sa ho bude pri prvej príležitosti snažiť neutralizovať.*“¹⁴⁹ Pojem para-fašistický explicitne vťahuje predovšetkým na režimy Španielska, Portugalska, Rakúska, Rumunska a Maďarska.¹⁵⁰

Prístup A. Kallisa

Napriek snahám o jasné rozlíšenie „fašistických“ a „nefašistických“ hnutí a režimov, je zreteľné, že v súčasnej dobe neexistuje jasný konsenzus či len terminológia, ktorá by bola schopná tento stav uspokojivo docieľiť. Veľké množstvo problematických, nejasných či zdanlivo hybridných režimov, tak vytvára „dopyt“ pre zavádzanie nových, viac či menej

---

¹⁴⁸ NOLTE, Ernst. *Fašizmu ve své epoše*. Praha: ARGO, 1999. p. 53

¹⁴⁹ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. 1st. ed. New York: Routledge, 1993. p. 121-122

¹⁵⁰ Ibid. p. 124

prínosných pojmov a kategórií ako para-fašistický, semi-fašistický, pre-fašistický, či potenciálne fašistický režim.

Autorom, ktorý sa systematicky venuje problematike nejasne definovaných režimov je Aristotle A. Kallis, ktorý vo svojej práci de facto čiastočne nadväzuje na Rogera Griffina a rozpracováva jeho pojem para-fašistický. Pod týmto pojmom Kallis chápe „širšiu kategóriu režimov, ktoré prijali formálne a organizačné rysy, ale nezdieľali revolučnú ideologickú víziu autentického fašizmu“.¹⁵¹ Vo svojej práci termín ďalej prepracováva a systematizuje pomocou pojmov „fašizácia“ či „fašizoidné/fašistické prvky“*. Zamýšľa sa nad tým do akej miery je rozdiel medzi fašistickým a para-fašistickým režimom založený na odlišnosti v kvalite/charaktere alebo len stupni vývoja.¹⁵² Kallis vychádza z faktu, že žiadne fašistické hnutie sa k moci nedostalo bez pomoci tradičných elít. V tomto zmysle je pre jeho koncepciu rozhodujúce vnímanie postavenia tradičných elít a ich vzťahu k fašizmu či miestnemu fašistickému hnutiu.

Za základný nástroj, pre rozlíšenie a analytické uchopenie režimov považuje termín fašizácia, s ktorým pracuje vo všetkých svojich štúdiách. Fašizáciu rozlišuje v štyroch rôznych podobách, ktoré majú smerovať ku konkrétnym politickým cieľom kooperujúcich fašistov a tradičných elít. Okrem toho predkladá tri druhy fašizácie podľa situácie v akej ju vedúce elity prijímajú. A to fašizáciu dobrovoľnú, preventívnu a fašizáciu ako posledné riešenie.¹⁵³

V tomto kontexte môžeme za protiklad „para-fašistických“ režimov považovať režimy „fašistické“, na ktorých jasnú definíciu, ako jeden z mála autorov Kallis nerezignuje. Štyri základné kritériá pre existenciu fašistického režimu tak sú: ideologická dominancia fašistického hnutia; konsolidácia režimu, kontrola zložiek jeho aparátu a forma prevzatia kontroly; vodcovský princíp; povaha či vzorce tvorby politiky a predpoklad zmeny napr. zmysle národnej expanzie.

Napriek tomu, že v kontexte kapitoly, sa môže zdať Kallisova koncepcia ako nezmyselne mäťúca, faktom ostáva, že je pravdepodobne jedným z najlepších analytických nástrojov pre uchopenie a definovanie politických režimov, ktorých definícia z pohľadu ich fašistického charakteru je problematická.

---

¹⁵¹ KALLIS, A., Aristotle. 'Fascism', 'Para-Fascism' and 'Fascistization': On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*. 2003, vol. 33, no. 2, p. 220

* *Components*

¹⁵² *Ibid.* p. 220

¹⁵³ *Ibid.* p. 240,241

5.3 Povaha režimu na Slovensku z hľadiska miery fašizácie

Problematika povahy režimu z hľadiska miery fašizácie a jeho komparácia s klasickými fašistickými a nacistickými režimami v Taliansku a Nemecku je dlhodobým predmetom záujmu slovenskej historiografie. Táto otázka, žiaľ, ale trpí hlavne nedostatkom systematického teoretického výskumu, ktorý by mohol priniesť novú interpretáciu režimu. Zároveň by odstránil súčasnú nedostatočnú, nejednotnú*, ale žiaľ tolerovanú, definíciu povahy režimu Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945.

Pri snahe o definovanie a zaradenie podoby politického systému slovenskej republiky sa budeme pridŕžať predovšetkým konceptu Aristotla A. Kallisa. Ako sme spomenuli vyššie, jeho prístup k tzv. para-fašistickým režimom, považujeme za najvhodnejší a najcitlivejší nástroj komparatívnej analýzy. Z logiky jeho prístupu, tak ako sme ho opísali v podkapitole vyššie, je zrejmé, že zásadnú rolu pri analýze bude hrať práve postavenie elít v systéme a ich vzťah k fašizmu, či konkrétnemu fašistickému hnutiu a príčiny a spôsob prijatia fašistických prvkov/komodít.

5.3.1 Elity

Kallis vo svojej práci oprávnene presadzuje názor, že fašisti sa k moci nikdy nedostali sami či v úplnej opozícii k ostatným elitám v štáte.¹⁵⁴ Fašistické hnutia sa k moci dostávali prostredníctvom „spojencov“ ako spolupartneri z rôznych pohnútok (príčiny fašizácie), prizvaní do vlády. Následne záležalo na tom do akej miery sa fašisti dokázali v kooperácii s tradičnými elitami presadiť (napr. za pomoci vonkajších tlakov) a pohltiť či vytlačiť ich zo štátneho aparátu a verejného života vôbec.¹⁵⁵ Z druhej strany zase záležalo na miere konzistentnosti tradičných elít a ich schopnosti „*konfiškovať fašistické prvky, zožať ich úrodu bez pripustia legitimacy a dôvery v nebezpečný fašizmus*“.¹⁵⁶

Na úvod je nutné definovať jednotlivé skupiny majúce hlavný vplyv na vývoj politického režimu Slovenskej republiky v rokoch 1938 až 1944. Za tradičné elity môžeme v našom prípade považovať väčšinu umiernených predstaviteľov HSĽS a zlúčených strán,

---

* Pravidelne sa opakujúce, viac či menej presné, niekedy však až absurdné definície ako: „fašistický“, „kléro-fašistický“, „liberálne fašistický“, „defektne-fašistický“

¹⁵⁴ KALLIS, A., Aristotle. 'Fascism', 'Para-Fascism' and 'Fascistization': On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*. 2003, vol. 33, no. 2, p. 233

¹⁵⁵ Ibid. p. 234

¹⁵⁶ Ibid. p. 231

pôsobiacich v systéme ale tiež katolícku cirkev, ako tradičný a široko akceptovaný prvok a iných. Problematikou HSĽS a jej vnútorného členenia sme sa už zaoberali. Napriek tomu, že v jej rámci pôsobilo viacero otvorene fašistických predstaviteľov, ich vplyv na stranu nikdy neprevládol a koncentroval sa len v niektorých straníckych organizáciách. HSĽS a cirkev tak po 6. októbri začali okupovať systém v úlohe tradičných elít, snažiacich sa o udržanie podoby režimu v koľajach ich doterajšej konzervatívnej, katolíckej, antisemitskej ale tiež autoritárskej politiky (za blízky vzor možno považovať rakúsky kresťansko sociálny režim Dollfusa a Fatherland Front). Jelinek príznačne HSĽS definuje ako „*spiatočnícku, reakcionársku a konzervatívnu stranu katolíckeho kléru*“.¹⁵⁷

V Kallisovej logike by sme v systéme mali nájsť aj viac či menej výrazný fašistický prvok alebo dokonca hnutie. Tu môžeme hovoriť jedine o radikálnych predstaviteľoch HSĽS, okrem Tuku najmä mladšej generácie, v rámci organizácie strany menej vplyvnej skupine, hlásiacich sa ku vzorom fašistického Talianska a nacistického Nemecka, volajúcej po dokončení revolúcie a premene Slovenska. Autentické fašistické hnutie s masovou podporou však v politickom režime Slovenskej republiky nikdy nefigurovalo. Za fašistický prvok tak možno považovať práve radikálne krídlo strany, organizované okolo HG. To v systéme vystupovalo ako otvorený konkurent tradičných elít avšak bez masovej podpory v spoločnosti, vysokému stupňu organizovanosti a bojaschopnosti.

Spolupráca oboch prvkov, či skôr využitie fašistov tradičnými elitami prebiehalo len v kritických situáciách, kedy sa organizačne zaostalá strana nemohla spoľahnúť na iné formy mobilizácie svojich členov (radikály asistovali napr. pri preberaní moci 14. marca, inak sa režim skôr obracal na čechoslovakistickú/nespoľahlivú armádu, žandárstvo či verejnú správu). Radikály sa však prirodzene snažili a o upevnenie pozícií a realizáciu svojich predstáv na úkor umiernených. Tu dochádza k zásadnému konfliktu málo početných avšak aktívnych radikálov a dominujúcich ale pasívnych umiernených. Navzdory rôznym vývojovým situáciám však po celú dobu existencie režimu dominuje práve početnejšie umiernené krídlo, ktoré pri obrane svojich pozícií využíva vlastné zbrane fašistov a prijíma ďalšie fašistické komodity.

---

¹⁵⁷ JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. New York, London: Columbia University Press, 1976. p. 132

5.3.2 Preberanie fašistických prvkov

Ako u väčšiny parlamentných strán v ČSR sa aj na HSLS, do tej doby relatívne umiernenej, konzervatívnej strany, prejavil „mníchovský syndróm“, sklamanie z demokracie a západoeurópskych režimov. V tomto momente väčšina strany, ustupuje od zvyškov demokratických štandardov a v kritickej situácii presadzuje svoj dvadsať ročný cieľ, autonómiu. Nová situácia a jej krízový charakter (rozpadajúci sa štát, hrozba pred obsadením Maďarskom, etc.) však vyžadujú neštandardné postupy riešenia problémov. Vnútorne rozdrobená HSLS, avšak tradične najsilnejší slovenský politický subjekt sa zomkne a pokúsi sa o konsolidáciu režimu. Zlyhanie západných vzorov ale tiež medzinárodná politická situácia má za následok hľadanie nových, ktoré sú nájdené v úspešných režimoch Talianska a Nemecka. Ako píše Kallis, systémy Nemecka, prípadne Talianska sa stali určitými „bazénmi inšpirácie a nových návodov pre efektívne zvládnutie nestabilných a v kríze sa zmietajúcich režimov“¹⁵⁸, ktoré neváhali miestni politici využiť (podobné tendencie môžeme sledovať aj v českej časti republiky¹⁵⁹).

Cieľom väčšiny strany však nie je preberanie ucelenej ideológie ale adopcia niektorých prvkov/komodít zaručujúcich zefektívnenie systému a udržanie režimu. Konzervatívne stranícke elity „želajúce si upevniť svoje mocenské postavenie, v neistom/nestabilnom systéme ktorý ovládli, implikovali „fašistické prvky“ bez riskovania inštitucionálneho bezvládia“.¹⁶⁰ Preto dochádza k rozkladu plurality straníckeho systému, potlačeniu ľavicových elementov, zavedeniu cenzúry a pod. Do tejto doby HSLS vyhovuje spolupráca s radikálnym krídlom, ktoré pomáha konsolidovať situáciu a posilňovať moc strany. Problém však vzniká v situácii, keď sa režim podarí konsolidovať (môžeme hovoriť napr. o období po 14. marci a definitívnom upevnení pozícií v štáte). Fašistické „hnutie“, začne hovoriť o nedokončenej revolúcii a požaduje hlbšie zmeny systému a presadenie svojich kádrov, čomu sa „tradičné elity“ úspešne bránia. Dochádza tak k jasnému boju o moc a ovládnutie režimu, kedy každá zo skupín hľadá podporu v rôznych segmentoch spoločnosti či štátnych inštitúcií.

---

¹⁵⁸ KALLIS, A., Aristotle. 'Fascism', 'Para-Fascism' and 'Fascistization': On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*. 2003, vol. 33, no. 2, p. 223

¹⁵⁹ BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. p. 83

¹⁶⁰ KALLIS, A., Aristotle. 'Fascism', 'Para-Fascism' and 'Fascistization': On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*. 2003, vol. 33, no. 2, p.232

Obrat v situácii nastáva v roku 1940, kedy sa do vývoja na Slovensku výraznejšie zamiešalo Nemecko. Po vládnej kríze a dovŕšení vytlačenia radikálov nastalo vytriezvenie v podobe „Salzburského diktátu“ a direktívneho návratu niektorých zástancov radikálneho krídla do vlády bez ohľadu na prezidentove námietky. Od tejto chvíle môžeme pozorovať rozličný prístup režimu k prijímaniu fašistických komodít. To podľa Kallisovej logiky, začalo preberať ďalšie znaky fašistických hnutí a prehlbovať fašizáciu režimu. Motivácia však nebola založená na snahe o konsolidáciu politického systému štátu ale ako prevencia pred podobným krokom ktorý by inak mohli realizovať sami fašisti v omnoho radikálnejšej podobe a predpoklad pre udržanie vlastných pozícií. Posilnená bola masová organizácia spoločnosti, ideologický prvok, začala otvorená represia židovskej minority (ktorá však bola latentná už od vzniku režimu) či bol zavedený vodcovský princíp. Slovom Kallisa či Griffina, tak bol para-fašistický režim ustanovený ako opozícia skutočnej fašistickej hrozbe.¹⁶¹ HSLS, resp. konzervatívne elity v čele strany tak prešli od *dobrovoľnej* fašizácie, pri vzniku Slovenskej krajiny až k *preventívnej*, či výstižnejšie okolnosťami vynútenej fašizácii.¹⁶²

Pre definíciu režimu Slovenskej republiky je tak pomerne zložitú vybrať všeobecne prijateľný termín. Kallis sa vo svojej práci vyjadruje jednoznačne, a to že „*fašizácia v žiadnom prípade neznamená ustanovenie fašistického režimu*“.¹⁶³ V slovenskom prípade tak môžeme použiť vágny pojem para-fašistický režim alebo výstižnejší, avšak pravdepodobne len ťažko akceptovateľný termín „(prechodný) fašizujúci sa režim“*, ktorý použil A. Kallis podobne ako „fašizujúci sa režim“* Juana J. Linza. Aj navzdory označeniam podávaným slovenskými historikmi tak režim za fašistický nikdy onačiť nemôžeme. Niekedy preto platí, že ten kto rozpráva ako fašista, správa sa ako fašista či pomáha fašistom ešte fašista nemusí byť.

---

¹⁶¹ KALLIS, A., Aristotle. The 'Regime-Model' of Fascism: A Typology. *European History Quarterly*. 2000, vol. 30, no. 1, p. 80

¹⁶² Tento proces, je potvrdzovaný aj v slovenskej historiografii, používaní termínu „*Politika menšieho zla*“, zo strany umierneného/konzervatívneho vedenia strany.

¹⁶³ KALLIS, A., Aristotle. The 'Regime-Model' of Fascism: A Typology. *European History Quarterly*. 2000, vol. 30, no. 1, p. 238

* *Transitional fascistized regime* (A. Kallis)

* *Fasciticized regime*. Linz Juan. J. 2002. LINZ, Juan. J. 2002. *Fascism, Breakdown od Democracy, Authoritarian and Totalitarian Regimes: Coincidences and Distinctions* (working paper 202/179). Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales. Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones. Október 2002. p. 58.

Dostupné na: <http://www.march.es/ceacs/publicaciones/working/working.asp?All=1&page=4>

5.4 Zahraničná literatúra o „slovenskom fašizme“

Po tom ako sme sa pokúsili vysporiadať s problémom fašizmu v politickom režime Slovenskej republiky, považujeme za pomerne zaujímavé ponúknuť sumár pohľadov na „slovenský fašizmus“ v dielach doteraz citovaných zahraničných autorov. Hoci nie všetci autori sa k tak špecifickej záležitosti vyjadrili, väčšina z nich krátku zmienku o Slovensku v svojich prácach má. Na úvod tiež treba predoslať, že v optike zahraničných textov, je príklad Slovenska jednoznačne marginálna záležitosť. Navyše platí, že pre väčšinu teoretikov sú podobné „problematické“ režimy skôr prekážkou pre ich ucelené koncepcie fašizmu, a preto sa im pokiaľ možno vyjadrujú len v najmenšej možnej miere. Ďalším spoločným znakom zahraničných teoretických textov, je nedostatok empirických podkladov v anglickom jazyku. Prakticky všetky práce sú tak odkázané na niekoľko málo zdrojov či vzájomné opisovanie a reformulovanie. Za najpodstatnejšie empirické zdroje v anglickom jazyku, z ktorých okrem iného čerpá aj táto práca, môžeme považovať *The Parish Republic* od Yeshayahu Jelineka, z roku 1976 a dva články venujúce sa politickému režimu slovenskej republiky publikované v priebehu 70. rokov v *Journal of Contemporary History*. Za ďalší relevantný zdroj môžeme považovať práce nemeckého historika Jorga. K. Hoenscha, predovšetkým *Die Slowakei und Hitler Ostpolitik* z roku 1965, publikované predovšetkým v nemčine. V ostatných prípadoch sú zahraniční historici a politológovia takmer výhradne odsúdení na slovenskú revizionistickú literatúru vychádzajúcu v zahraničnom exile.¹⁶⁴

Pravdepodobne najväčší priestor zo všetkých teoretikov fašizmu vo svojej súhrnej práci o dejinách fašizmu venuje Slovensku Stanley Payne. Zvlášť sa vyjadruje k povahe HSLŠ v medzivojnovom období, ktorú hodnotí ako nefašistickú. Podľa Payna, prešla strana vývojom od „*kvázi demokratickej katolíckej populistckej strany k umiernennej autoritatívnej katolíckej strane, ktorá sa počas II. svetovej vojny radikálne priklonila k pravici*“¹⁶⁵ Spomenuté je aj radikálne pravicové krídlo združené okolo Rodobrany, ktoré definuje ako „*profašistické, ak nie vôbec fašistické*“¹⁶⁶

V časti o povahe slovenského politického režimu, ho klasifikuje z hľadiska vzťahu k Nemecku ako satelitný režim¹⁶⁷, ktorý ďalej špecifikuje a radí ho do jednej skupiny

---

¹⁶⁴ NEDELSKY, Nadya. The wartime Slovak state: a case study in the relationship between ethnic nationalism and authoritarian patterns of governance. *Nations and Nationalism*, 2001, vol. 7, no. 2, p. 216

¹⁶⁵ PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 310

¹⁶⁶ Ibid. p. 310

¹⁶⁷ Ibid. p. 376

s Vichysitickým Francúzskom a Rumunskom.¹⁶⁸ Doslova píše o „*viac pravicovej spiatočnickej a klerikálnej verzii Vichy*“. Napriek vnútorným rozporom a etapám pod silným vplyvom nemeckého nacizmu, používa príklad Slovenska ako jednu z ukážok, „*kedy Hitler akceptoval fakt, že väčšiu stabilitu mu zabezpečí väčšinové klerikálne krídlo*“¹⁶⁹ oproti nespoľahlivým a v spoločnosti málo obľúbeným „*protofašistickým radikálom*“.

Hoci rozsahom menšia, ale významovo prinajmenšom rovnako dôležitá je aj poznámka o Slovensku sa nachádzajúca sa v práci *The Nature of Fascism*, od Rogera Griffina. Režim slovenského štátu považuje, rovnako ako Payne, za satelitný režim nacistického Nemecka. Pre jeho charakter z hľadiska miery fašizácie je zásadné tvrdenie, ktoré sťahuje na všetky satelitné režimy, „*že hoci sa jednalo na prvom mieste o zásadne neo-konzervatívne a etnicky separatistické režimy na druhom mieste, boli tiež rozsiahlo fašizované, alebo skôr nacistifikované*“.¹⁷⁰ Poznámka venujúca sa Slovensku je zakončená tvrdením, že HSLS, sa počas svojej existencie „*zmenila z marginálnej fašistickej strany na kolaborantský a v zásade fašistický režim*“.¹⁷¹

Krátke zmienky o Slovensku sa nachádzajú aj prácach Roberta Paxtona a Ernsta Nolteho. V Paxtonovej *Anatómii fašizmu* sa Slovenska týka len výrok: „*Tiso byl spíše klerikálním autoritářem než fašistou*“¹⁷², ktorý však môžeme čiastočne chápať v širšom význame a vzťahovať ho aj na povahu samotného režimu. Rovnako okrajová spomienka je aj v Nolteho *Fašisme*, kde Slovensko označuje za „*problematický príklad*“, no v zásade ho radí do skupiny fašistických režimov.¹⁷³

---

¹⁶⁸ PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. p. 391

¹⁶⁹ Ibid. p. 404

¹⁷⁰ GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. 1st. ed. New York: Routledge, 1993. p. 218

¹⁷¹ Ibid. p. 131

¹⁷² PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašizmu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. p. 134

¹⁷³ NOLTE, Ernst. *Fašizmu ve své epoše*. Praha: ARGO, 1999. p. 43

Záver

Existencia Slovenskej republiky bola zavŕšená jej vnútorným rozpadom a útekem jej najvyšších predstaviteľov do rakúskeho exilu v dôsledku vývoja vojnových udalostí na záver II. svetovej vojny, na jar 1945. Politický systém republiky sa však začal fakticky rozpadáť oveľa skôr, resp. o fungovaní relatívne suverénneho politického systému sa už nedalo hovoriť po vypuknutí Slovenského národného povstania a následnej nemeckej okupácii Slovenska. Po obsadení Bratislavy, 4. apríla 1945, zanikla Slovenská republika a s ňou formálne zanikol aj jej politický a právny systém. V otázke právnej kontinuity štátu je tiež dôležité upozorniť, že k republike z rokov 1939-1945 sa nehlásil a nehlási žiaden štátny celok. Aj napriek podobným snahám niektorých slovenských politikov podieľajúcich sa na vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 táto myšlienka nebola nikdy naplnená. Na dnešnom Slovensku tak ostal len záväzok morálneho vysporiadania sa s vlastnou minulosťou.

K splneniu tohto záväzku je však nutné hlavne objektívne skúmanie dobových reálií vo všetkých aspektoch a formách. Aj napriek tomu, že nikto z nás nemá záujem na vytvorení absolútnej a nemennej pravdy, našou povinnosťou je vytvoriť ucelenú a zmysluplnú interpretáciu celkového politického, ekonomického a sociálneho vývoja. Z titulu politickej vedy je tak potrebné dokonalé preskúmanie politických prvkov a procesov režimu a následné eliminovanie zavádzajúcich či mylných názorov o ich systéme a priebehu. Zhodnotenie miery jeho dynamiky či stability a začlenenie do kontextu politického vývoja v Európe prvej polovice 20. storočia. Nesmierne dôležité je tiež uspokojivo uzavrieť otázku o jeho údajnom fašistickom charaktere založenom na historiografickom a nie politologickom použití pojmu fašistický režim.

Dúfame, že naša práca tak aspoň čiastočne splní určený cieľ a prispeje k dokonalejšiemu pohľadu na prvú Slovenskú republiku, aj keď si uvedomujeme, že v jej obsahu môžeme nájsť mnoho sporných a polemických prvkov, ktoré sa nemusia kryť s väčšinovým názorom občianskej ale aj vedeckej obce. V prípade výčítiek ohľadne faktografických chýb a nejasností v texte sa môžeme vopred odvolať na často nejednoznačný výklad a prítomnosť mnohých rozdielností v použitých zdrojoch.

Táto práca si však nerobí nárok na označenie, súborné či systematizujúce dielo o slovenskom politickom systéme v rokoch 1939-1945. V prvom rade tomu nezodpovedá jeho rozsah, ale ani forma jeho spracovania. Naším cieľom bolo, okrem iného, poukázať na mnohé nezrovnalosti medzi historiografickým a politologickým pohľadom na skúmaný

objekt a zásadné odlišnosti jeho interpretácie. Našou snahou tiež nie je degradovať či znevažovať slovenskú historiografiu, bez ktorej práce by sa politická veda určite nezaobišla. Treba však pripustiť potrebu opatrnejšieho, citlivejšieho a opodstatnenejšieho použitia niektorých pojmov ako aj odstránenie ideologickej a inej zaujatosti pri spracovaní témy aj napriek jej nesmiernej citlivosti.

Zoznam použitej literatúry

Monografie

- PAXTON, O. Robert. *Anatomie fašizmu*. 1. vyd. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-811-2
- GRIFFIN, Roger. *The Nature of Fascism*. 1st. ed. New York: Routledge, 1993. ISBN 0-415-09661-8
- PAYNE, Stanley. *A History of Fascism 1914-1945*. 1st. ed. London: Routledge, 1995. ISBN 1-85728-595-6 PB
- NOLTE, Ernst. *Fašizmu ve své epoše*. 1. vyd. Praha: ARGO, 1999. ISBN 80-7203-107-4
- BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-210-4250-6
- MILZA, Pierre. *Evropa v černých košilích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2005. ISBN 80-7312-044-5
- LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939-1945*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, Perfekt, 2008. ISBN 978-80-80-46-408-0
- KAMENEC, Ivan. *Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2000. ISBN 80-7149-353-8
- JELINEK, Yeshayahu. *The Parish Republic: Slovak People's Party 1939-1945*. 1st. ed. New York, London: Columbia University Press, 1976. ISBN 0-914710-07-9
- KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát (1939-1945)*. 1. vyd. Praha: Anomal, 1992. ISBN 80-90025-3-3
- KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. 1. vyd. Bratislava: Archa, 1991. ISBN 80-7115-015-0
- KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, Diktatury a Politické stranictví na Slovensku*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. ISBN 80-7325-074-4
- Kolektiv. *Dějiny československého státu a práva (1918-1945)*. 2. vyd. Brno: Právnická fakulta MU v Brne, 1992. ISBN: 80-901102-7-4

- LINZ, Juan J. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Edition? Boulder: Lynne Rienner Publishers; London: Lynne Rienner Publishers, 2000 ISBN: 1-55587-890-3
- LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. 1. vyd. Bratislava: Vyd. politickej literatúry, 1968. (ISBN nedostupné)
- MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu (Slovensko-české vzťahy 1918-1991) Dokumenty-názory-komentáre*. 1. vyd. Praha: Práce, 1991. ISBN 80-208-0225-8
- HOENSCH, Jörg, K. *Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiu a separatizmom 1938-1939*. 1 vyd. Bratislava: VEDA. 2001. ISBN 80-224-0694-7
- RYCHLÍK, JAN. *Česi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vzťahy 1914-1945*. 1. vyd. Bratislava: AEP a ústav T.G. Masaryka Praha. 1997. ISBN 80-88880-10-6 (I.zv.)
- CHREŇO, Jozef. *Malý slovník Slovenského štátu 1938-1945*. 1.vyd. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1965. (ISBN nedostupné)
- ĎURICA, Milan. S. *Jozef Tiso, slovenský kňaz a štátnik I*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1992. ISBN 80-7090-217-5

Články a state

- PAXTON, O. Robert. Five Stages of Fascism. *The Journal od Modern History*, March 1998, vol. 70, no. 1, p. 1-23
- KALLIS, A., Aristotle. The 'Regime-Model' of Fascism: A Typology. *European History Quarterly*. 2000, vol. 30, no. 1, p. 77-104
- KALLIS, A., Aristotle. 'Fascism', 'Para-Fascism' and 'Fascistization': On the Similarities of Three Conceptual Categories. *European History Quarterly*. 2003, vol. 33, no. 2, p. 219-249
- KALLIS, A., Aristotle. To Expand or Not to Expand? Territory, Generic Fascism and the Quest for an 'Ideal Fatherland'. *Journal of Contemporary History*, Apríl 2003, vol. 38, no. 2, p. 237-260. ISSN 00220094
- PODOLEC, Ondrej. K niektorým prvkom prvej slovenskej ústavy a ich reálnej aplikácii v politickom živote štátu. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. ISBN: 80 – 89034 – 38 – 1 p. 9-30

- RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938-1945 (K problematike charakteru ľudáckeho režimu). In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. ISBN 80-8083-147-5 p. 119-134
- NEDELSKY, Nadya. The wartime Slovak state: a case study in the relationship between ethnic nationalism and authoritarian patterns of governance. *Nations and Nationalism*, 2001, vol. 7, no. 2, p. 215-234
- JELINEK, Yeshayahu. Storm-Troopers in Slovakia: The Rodobrana and the Hlinka Guard. *Journal of Contemporary History*, 1971, vol. 6, no. 3. p. 97-119. ISSN 00220094
- PAYNE, G., Stanley. Historical Fascism and the Radical Right. *Journal of Contemporary History*, 2000, vol. 3. no. 1, p. 109-118. ISSN 00220094
- MEDVECKÝ, Matej. Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg. In *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p. 67-76
- PODOLEC, Ondrej. Charakter legislatívnej činnosti v Slovenskej republike 1939-1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Banská Bystrica 14. – 15. apríla 2005*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005. ISBN 80-8083-147-5 p. 39-51
- PODOLEC, Ondrej. Postavenie a činnosť Snemu Slovenskej republiky v prvej etape štátnej samostatnosti. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II*. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003. ISBN 80 – 89034 – 64 – 0. p. 39-54
- TIŠLIAR, Pavol. K otázke organizácie a fungovania štátnej správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov II*. Zborník príspevkov z druhého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava Lúka 9. – 10. apríla 2003. M. Lacko Trnava: (vlastným nákladom), 2003. ISBN 80 – 89034 – 64 – 0. p. 55-83

- BAKA, Igor. Vznik a výstavba slovenskej armády. (marec 1939 – október 1940). In Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. *Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p. 207-227
- PETRANSKÝ, Ivan, A. Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky. In *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov. Zborník príspevkov z prvého sympózia Katedry histórie Filozofickej fakulty UCM Trnava v Modrovej 19. – 20. apríla 2002*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. ISBN: 80 – 89034 – 38 – 1. p. 30-49
- JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. *Zborník Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. ISBN 978-80-8068-887-5 (elektronická verzia) p. 314-325
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dvojnásobné zmocnenie sa vlády na Slovensku v rokoch 1938/39 v porovnaní s „Machtergreifung“ v rokoch 1933/34 v Nemecku. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. ISBN 80-88880-52-1 strany
- TÖNSMEYEROVÁ, Tatjana. 2002. Od ochranného přátelství k okupační moci vnímání německého vlivu slovenskou elitou. In *Nacionálno-socialistický systém vlády (Ríšska župa Sudety, Protektorát Čechy a Morava, Slovensko.)* Glettler, Monika; Lipták, Ľubomír; Míšková, Alena (ed.). Bratislava: AEP. 2002. ISBN 80-88880-52-1 strany
- KAMENEC, Ivan. Štátostrana v totalitnom politickom systéme - jej funkcie a postavenie. (HSLS v politickom systéme vojnového slovenského štátu). In *Studia historica Nitriensia, roč. III*. Nižňanský Eduard (ed.). Nitra: Vysoká škola pedagogická Nitra. Fakulta humanitných vied. 1995. ISBN 80-88738-72-5
- KAMENEC, Ivan. Štátna rada v politickom systéme Slovenského štátu v rokoch 1939-1945. *Historický časopis*, 1996. roč. 44, č. 2, p. 221-242. ISSN0018-2575
- JANAS, Karol. Návrat k Župám. *Historická revue*, 2002. roč. 13, č. 11. ISSN 1335-6550

- ZÁVACKÁ, Katarína. Ústavný vývoj na Slovensku v období 6.10.1938 do apríla 1945. In *K ústavnému vývoji v českých zemích a na Slovensku v letech 1938-1945*. Kaplan, Karel (ed.) Praha: Ústav pro soudobé dějiny ve spolupráci se státním ústředním archivem, 1992. p.41-67. ISBN 80-85270-09-9
- BARTLOVÁ, Alena. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 109-122 ISBN 80-7115-029-0
- KAMENEC, Ivan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 221-231 ISBN 80-7115-029-0
- KOVÁČ, Dušan. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 231-234 ISBN 80-7115-029-0
- ZELENÁK, Peter. 1992. Hlinková slovenská ľudová strana. In *Politické strany na Slovensku 1860-1989*. Lipták, Ľubomír (ed.). Bratislava: Archa, 1992. p. 241-244 ISBN 80-7115-029-0
- ARPÁŠ, Róbert. Piešťanský zjazd ako medzník na ceste HSL'S k totalite. *Človek a spoločnosť*. 2004. No. 3. ISSN 1335-3608
- KÁRPÁTY, Vojtech: Hlinkova mádež do leta 1940. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 353-362

Elektronické zdroje

Články

- LINZ, J., Juan. 2002. *Fascism, Breakdown od Democracy, Authoritarian and Totalitarian Regimes: Coincidences and Distinctions* (working paper 202/179). Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales. Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones. Október 2002 Dostupné na:
<http://www.march.es/ceacs/publicaciones/working/working.asp?All=1&page=4>
16.5.2007

- BÁRANÝ, Eduard. 1999. *Právna úprava politických strán na Slovensku*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung. Dostupné na:
http://www.fes.sk/arch_sk/1999_pravupr.pdf 21.4.2007
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Volby do Snemu Slovenskej krajiny v roku 1938*. Dostupné na:
http://www.dejiny.sk/Whois/Nizn/Artickles%2017.htm#_ftn25 23.4.2007

Dokumenty

- *Manifest slovenského národa, Žilinská dohoda*. Dostupné na:
<http://www.klasici.sk/publikovanie/historicke/zilinska.html> 19.3.2007
- *Zmluva o ochrannom pomere medzi Nemeckou ríšou a Slovenským štátom*.
Dostupné na:
<http://www.klasici.sk/publikovanie/historicke/ochrana.html> 19.3.2007
- *Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny*. Dostupné na:
http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/tisky/t0739_00.htm 22.4.2007
- *Ústavný zákon zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky*. Dostupné na:
<http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf> 19.3.2007
- *Vládne nariadenie zo dňa 24. marca 1939 č.32 o zaisťovacom uväznení nepriateľov Slovenského štátu*. Dostupné na:
http://www.upn.gov.sk/data/32_1939.pdf 22.4.2007
- *Zákon č. 320/1940 Sl. z. z 26. 11. 1940 o trestných činoch proti štátu*. Dostupné na:
http://www.upn.gov.sk/data/320_1940.pdf 22.4.2007

Nepublikované archívne materiály

- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Bytča - pobočka Považská Bystrica. Fond Obvodný notársky úrad Záriečie